

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav filozofie a religionistiky

Bakalářská práce

Jozef Samčík

Paradox následování pravidla

The Rule-Following Paradox

Praha 2017

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Vojtěch Kolman Ph.D.

Poděkování

Mé díky patří vedoucímu práce Doc. PhDr. Vojtěchu Kolmanovi Ph.D., jehož pomoc mne provázela od zadání práce až po její úspěšné dokončení. Byl bych šťastným člověkem, pokud by se mnou taková míra podpory a pomoci setrvala i po zbytek mého života.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 2. augusta 2017

Jozef Samčík

Klíčová slova (česky)

Wittgenstein, Filozofická zkoumání, Kripke, McDowell, analytická filozofie, jazyk, řízení se pravidlem

Klíčová slova (anglicky):

Wittgenstein, Philosophical Investigations, Kripke, McDowell, analytic philosophy, language, rule following

Abstrakt (slovensky)

V bakalárskej práci sa zaoberám paradoxom, ktorý Wittgenstein spomína v §201 *Filozofických skúmaní*. Tento paradox spočíva v tom, že v závislosti na konkrétnom výklade pravidla je možné uviesť akékoľvek jednanie do súladu alebo do rozporu s daným pravidlom. Kripke nazýva tento problém paradoxom nasledovania pravidla a považuje ho za centrálny problém *Filozofických skúmaní*.

Najskôr objasním úlohu pravidla v širšom kontexte Wittgensteinovho prístupu k jazyku. Ukážem pri tom, že fenomén nasledovania pravidla má kľúčovú rolu pre pochopenie pojmu „význam“. Potom vyložím samotný paradox nasledovania pravidla na príklade dialógu so skeptikom. Následne popíšem účinok skeptických argumentov na vybrané koncepcie významu. Nakoniec porovnáam a zhodnotím Kripkeho a McDowellovu interpretáciu Wittgensteinovho riešenia paradoxu nasledovania pravidla.

Abstract (in English):

This bachelor thesis is focused on a paradox which is mentioned by Wittgenstein in the §201 of the *Philosophical Investigations*. This paradox states: depending on interpretation, every course of action can be made out to accord or to conflict with a given rule. Kripke calls this problem the rule-following paradox and considers it to be the central problem of the *Philosophical Investigations*.

Firstly I will explore a role that the term “rule” plays in a broader context of Wittgenstein's approach to language. I will argue that “obeying the rule” has a key role in understanding the concept of meaning. Next I will give an account of the rule-following paradox as it is presented by Kripke. Then I will describe impact of the paradox on various concepts of meaning. Lastly I will compare and evaluate Kripke's and McDowell's interpretations of the solution of the rule-following paradox offered by Wittgenstein.

OBSAH

1. ÚVOD.....	8
2. NASLEDOVANIE PRAVIDLA V KONTEXTE <i>FILOZOFICKÝCH SKÚMANÍ</i> ..	10
3. PARADOX NASLEDOVANIA PRAVIDLA.....	16
4. RIEŠENIA PARADOXU NASLEDOVANIA PRAVIDLA.....	26
4.1 Pokusy o priame riešenie paradoxu.....	26
4.2 Kripkeho výklad skeptického riešenia.....	33
4.3 McDowellov výklad riešenia paradoxu.....	45
5. ODÔVODNENIE KRIPKEHO DEZINTERPRETÁCIE <i>FILOZOFICKÝCH SKÚMANÍ</i>	65
6. ZÁVER.....	69
7. ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY.....	75

1. ÚVOD

V tejto práci sa budem venovať vysvetleniu problému, ktorý Saul Kripke¹ považuje za centrálny problém Wittgensteinových *Filozofických skúmaní*,² a ktorý nazýva paradoxom nasledovania pravidla.

V prvej kapitole sa budem snažiť ukázať, že vysvetlenie fenoménu nasledovania pravidla je kľúčovou súčasťou Wittgensteinovho popisu fungovania reči. Prostredníctvom výkladu textu *Filozofických skúmaní* najskôr objasním úlohu pojmu nasledovania pravidla v kontexte Wittgensteinovej filozofie. Budem sa pritom sústreďovať na rolu tohto pojmu v jeho vysvetleniach pojmov „význam“ a „chápanie“. Na základe tohto výkladu by sa malo ukázať, že Wittgenstein považuje fenomén nasledovania pravidla za nevyhnutnú súčasť praxe užívania reči.

V druhej kapitole sa zameriam na podrobné objasnenie samotného paradoxu nasledovania pravidla. Vysvetlím, akým spôsobom tento paradox spochybňuje zmyslupnosť pojmu nasledovania pravidla. Budem pri tom vychádzať z Kripkeho výkladu *Filozofických skúmaní*, ktorý formuluje v texte *Wittgenstein on Rules and Private Language*. Kripke pojíma paradox nasledovania pravidla ako skeptický problém a ilustruje ho príkladom dialógu so skeptikom. Jadrom tejto kapitoly bude predstavenie skeptickej argumentácie proti existencii faktu, ktorý by konštituoval, že slovami niečo mienime.

V tretej kapitole sa budem venovať výkladu pokusov o riešenie paradoxu nasledovania pravidla. V prevej časti priblížim filozofické koncepcie, ktoré sa pokúšajú o priame riešenie paradoxu nasledovania pravidla. Tým je odhalenie faktu, ktorý by konštituoval význam slov a determinoval by spôsob ich použitia. Mojim zámerom bude ukázať, či sa tieto filozofické koncepcie dokážu vyrovnávať so skeptickými námietkami, ktoré vo svojom dialógu formuluje Kripke.

---

¹ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*. Harvard University Press: Cambridge, Massachusetts, 1982.

² Wittgenstein, Ludwig. *Filozofická zkoumání*. Filosofický ústav AV ČR: Praha, 1993.

V druhej časti tretej kapitoly vyložím Kripkeho výklad Wittgensteinovho riešenia paradoxu nasledovania pravidla. Podľa Kripka Wittgenstein priama skeptický záver - popiera existenciu faktu, ktorý by konštituoval význam slova. Tým Wittgensteinovi prisudzuje antirealistické stanovisko. Avšak skeptický záver zdanlivo vedie k popretiu existencie zmysluplného jazyka. Kripke tvrdí, že za účelom vyhnutia sa tomuto absurdnému dôsledku Wittgenstein konštruje skeptické riešenie skeptického problému. V tretej časti tretej kapitoly predstavím pozíciu Johna McDowella, ktorú prezentuje v texte *Wittgenstein o řízení se pravidlem*.³ Najskôr predstavím McDowellove argumenty ukazujúce, že prisúdenie antirealistickej pozície Wittgensteinovi je dezinterpretáciou jeho myšlienok. Potom vyložím McDowellovu vlastnú interpretáciu Wittgensteinovho riešenia paradoxu nasledovania na pozadí jeho kritiky antirealistickej pozície. Nakoniec predstavím McDowellove zhodnotenie úspešnosti samotného skeptického riešenia, vzhľadom k jeho cieľu vyhnúť sa absurdným dôsledkom vyplývajúcim zo skeptického záveru.

V štvrtej kapitole sa pokúsím vysvetliť, prečo Kripke prisudzuje Wittgensteinovi súhlas so skeptickým záverom. Budem sa snažiť ukázať, že tento interpretačný krok má pôvod v Kripkeho nepochopení Wittgensteinovho prístupu k jazyku. Na základe porovnania Kripkeho a Rheesovho⁴ prístupu k výkladu myšlienok *Filozofických skúmaní* nakoniec zhodnotím ich adekvátnosť vzhľadom k Wittgensteinovej metóde.

---

³ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*. In: Glombíček, Petr (eds.). *Soukromý jazyk, pravidla a Wittgenstein*. Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR: Praha, 2006, s. 75 – 137.

⁴ Rhees, Rush. *Je možný soukromý jazyk?*. In: Glombíček, Petr (eds.). *Soukromý jazyk, pravidla a Wittgenstein*. Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR: Praha, 2006, s. 53 – 73.

2. NASLEDOVANIE PRAVIDLA V KONTEXTE *FILozOFICKÝCH SKÚMANÍ*

V tejto kapitole sa budem snažiť vysvetliť rolu nasledovania pravidla v kontexte Wittgensteinovej filozofie. Najskôr v krátkosti zhrniem predmet a metódu Wittgensteinových skúmaní a následne predstavím jeho prístup k vysvetleniu pojmov významu a chápania v konfrontácii s niektorými rozšírenými predstavami o jazyku. Úlohou tohto výkladu je vysvetlenie dôležitosti fenoménu nasledovania pravidla v rámci Wittgensteinovho pojatia reči. Nejedná sa však o podrobné vysvetlenie argumentácie *Filozofických skúmaní*.

Wittgenstein vo *Filozofických skúmaniach* objasňuje filozofické problémy poukazovaním na fungovanie reči v bežných situáciách. Možnosť položiť si filozofické otázky je totiž závislá na ich formulovaní v existujúcej reči. Reč tak predstavuje rámec, v ktorom majú filozofické otázky určitý zmysel. Wittgenstein však odmieta abstrakciu reči od kontextu jej užívania.

„Nieкто mi povie: „Tento výraz predsa chápeš? Nuž – v tom význame, ktorý poznáš, ho užívam aj ja.“ – Ako keby význam tvoril akýsi vzdušný obal, ktorý si slovo nesie so sebou a uchováva si pri ktoromkoľvek spôsobe použitia. Ak napr. nieкто povie, že veta „Toto je tu“ (pričom ukazuje pred seba na nejaký predmet) pre neho má zmysel, tak by si mal položiť otázku, za akých zvláštnych okolností sa táto veta skutočne použije. V tých potom zmysel má.“⁵

Slová majú význam iba v rámci situácií, v ktorých sú používané. Metafyzické hľadanie podstaty pojmov preto Wittgenstein konfrontuje s poznámkami o úlohe týchto pojmov v každodennej komunikácii. Otázky ohľadom povahy vecí sú nahrádzané otázkami o úlohe slov v bežných situáciách. Wittgenstein tým poukazuje na neštandardnosť filozofického zaobchádzania so slovami a spochybňuje tak platnosť záverov filozofického bádania, keďže je podľa neho formulované slovami s pozmeneným významom.

„Pretože filozofické problémy vznikajú, keď reč si *dopriava prázdny*.“⁶

---

⁵ Wittgenstein, Ludwig. *Filozofická zkoumání*. I. 117.

⁶ Wittgenstein, Ludwig. *Filozofická zkoumání*. I. 38.

V súlade s týmto programom *Filozofické skúmania* neobsahujú súvislý výklad určitej filozofickej teórie. Wittgenstein objasňuje mnohé viac či menej previazané filozofické problémy vyvodzovaním absurdných dôsledkov z určitých filozofických postojov a podávaním rôznych pripomienok k bežnej funkcii slov. Nesnaží sa vyvracať filozofické tézy, ale skôr poukazovať na ich nezmyselnosť a neužitočnosť.

„Filozofia nesmie žiadnym spôsobom porušovať skutočný spôsob použitia reči, môže ho teda nakoniec jedine popisovať. Pretože nemôže podať ani jeho zdôvodnenie. Necháva všetko tak, ako to je.“⁷

Wittgenstein vo *Filozofických skúmaniach* týmto spôsobom testuje rôzne filozofické teórie, ktoré sa pokúšajú podať vysvetlenie jazyka. Konfrontovaním týchto teórií s príkladmi z bežnej jazykovej praxe sa snaží ukázať, v čom sú dané teórie nedostatočné a čo opomínajú. Prvým rozšíreným názorom, ktorý sa stáva terčom Wittgensteinovej kritiky, je presvedčenie, že všetky slová sú pomenovaniami vecí. Wittgenstein⁸ tvrdí, že tento názor je založený na predstave, že jedinou funkciou reči je „hovorenie o veciach“. Na príklade rôznych zvolaní však ukazuje, že táto predstava nezodpovedá reálnemu popisu užívania reči.

„Zatiaľ čo predsa to, čo s našimi vetami robíme, je nanajvýš rozmanité. Pomyslime iba na rôzne zvolania. S ich úplne rozdielnymi funkciami.“

Vodu!

Preč!

Au!

Pomóc!

Krásne!

Nie!

Si teraz stále naklonený označovať tieto slová „pomenovania predmetov“?⁹

Pojímanie slov ako pomenovaní vecí je spojené s predstavou, že učenie jazyka spočíva v jednoduchom spojení vnímateľných vecí s určitým výrazom, ktorý od toho momentu slúži ako meno danej veci.¹⁰ Toto spojenie výrazu s vecou sa vykoná aktom pomenovania,

---

⁷ Wittgenstein, Ludwig. *Filozofická zkoumání*. I. 124.

⁸ Wittgenstein, Ludwig. *Filozofická zkoumání*. I. 27.

⁹ Wittgenstein, Ludwig. *Filozofická zkoumání*. I. 27.

¹⁰ Wittgenstein, Ludwig. *Filozofická zkoumání*. I. 26.

ktoré je napríklad sprevádzané gestom ukázania na danú vec.¹¹ Toto predstavuje ostenzívnu definíciu významu slova. Problém celej tejto predstavy o výučbe jazyka sa začne ukazovať už v prípade slov, ktoré majú označovať napríklad farbu alebo počet. Rozdiel v použití vlastného mena, označenia farby, čísla alebo svetovej strany nie je možné vysvetliť jednoduchým gestom ukazovania. Z tohto príkladu vyplýva, že výučba nových slov prostredníctvom ukázania už predpokladá, že žiak chápe na čo má upriamovať pozornosť a akými rôznymi spôsobmi sa môžu slová používať.¹²

Wittgenstein ďalej konfrontuje teórie, ktoré sa pokúšajú vystihnúť podstatu jazyka definovaním jeho obecnej funkcie.¹³ Medzi takéto pokusy radí aj presvedčenie, že obecnou funkciou vety je konštatovanie určitého faktu o svete. Toto presvedčenie je podporené možnosťou previesť výpovede do formy tvrdenia alebo popisu. Wittgenstein však vo svojich príkladoch ukazuje, že konštatovanie faktu je iba jednou z nespočetného množstva funkcií, ktoré plnia slová v komunikácií. Preformulovanie všetkých výpovedí do podoby viet, ktoré by konšatovali určitý fakt, nijako neosvetlí rozdielnú funkciu daných výpovedí.

„Predstav si názorne rozmanitosť rečových hier na týchto a iných príkladoch:

Rozkazovať a jednať podľa rozkazu –

Popisovať nejaký predmet podľa vzhľadu alebo na základe merania -

Zhotovovať nejaký predmet podľa popisu (výkresu) -

Referovať o nejakom dianí -

Formulovať domnienky o nejakom dianí -

Sformovať hypotézu a overovať ju -

...

Prosiť, ďakovať, preklínať, zdravieť, modliť sa. –

Je zaujímavé zrovnáť rozmanitosť rečových nástrojov a spôsobov ich použitia, rozmanitosť slovných a vetných druhov, s tým čo o stavbe reči povedali logici. (A tiež autor *Logicko-filozofického traktátu*.)“¹⁴

Prostredníctvom takýchto príkladov Wittgenstein postupne ukazuje, že význam slov je nutné analyzovať v širšom kontexte, ktorý sprevádza ich použitie. To isté slovo môže plniť v rôznych situáciách veľmi rozdielnu funkciu. Preto Wittgenstein pripodobňuje užitie slov k hre. Slová sa totiž podobajú na hracie figúrky, ktoré môžu byť použité

---

¹¹ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I. 28.

¹² Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I. 29-30.

¹³ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I. 22.

¹⁴ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I. 23.

podstatne odlišným spôsobom a za rozličným účelom v závislosti na pravidlách hry, pri ktorej sa používajú.¹⁵ Význam hracích figúrok je tak závislý na pravidlách hry. Rôzne kontexty, pri ktorých ľudia používajú slová, preto Wittgenstein nazýva rečovými hrami. Rečová hra označuje celok obsahujúci reč a činnosti, s ktorými je spätá.¹⁶ Slovo má zmysel vždy iba v kontexte konkrétnej rečovej hry, v ktorej je používané.

Pri objasňovaní slova „význam“ postupuje Wittgenstein v súlade so svojím obecným prístupom k reči. To znamená, že hľadá prípady použitia slova „význam“ v bežných situáciách. Všíma si pri tom napríklad prax prekladania z cudzej reči.¹⁷ Anglické slovo „red“ je považované za synonymum slova „červené“ na základe toho, že sa vo väčšine prípadov zhoduje spôsob ich použitia. Podľa Wittgensteina je v mnohých prípadoch kritériom identity významu dvoch slov identita spôsobu ich použitia.

„Pre *veľkú* triedu prípadov použitia slova „význam“ – aj keď nie pre *všetky* prípady jeho použitia – je možné toto slovo vysvetliť takto: Význam nejakého slova je spôsob jeho použitia v reči.

A význam nejakého mena sa niekedy vysvetľuje tým, že sa ukáže na jeho *nositeľa*.“¹⁸

Táto Wittgensteinova poznámka nie je v žiadnom prípade pokusom podať obecnú definíciu slova „význam“, pretože tá by nemohla vystihnúť funkciu tohto slova vo všetkých rečových hrách, v ktorých sa používa. Jedná sa iba o Wittgensteinov popis často uplatňovanej funkcie slova „význam“.

Wittgenstein postupuje podobne aj v prípade vysvetlenia výrazu „chápanie významu slova“. Skúma funkciu tohto spojenia v bežných situáciách. Všíma si, že chápanie určitého slova prisúdime človeku v prípade, ak ho dokáže správne používať.¹⁹ Pre vysvetlenie použijem ako príklad pochopenie významu symbolu „+“ . Či žiak chápe význam tohto symbolu môže učiteľ skúsiť zistiť tým, že sa žiaka opýta, aká je jeho definícia. Učiteľ však rýchlo zistí, že aj správna formulácia definície môže byť žiakom chybné interpretovaná. Snaha vyriešiť tento problém vysvetlením definície ďalšou definíciou vedie k nekonečnému regresu.²⁰ Učiteľovi preto ostáva iba sledovať žiakovo

---

¹⁵ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I. 31.

¹⁶ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I. 7.

¹⁷ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I. 20.

¹⁸ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I. 43.

¹⁹ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I. 146.

²⁰ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I. 86.

používanie daného symbolu. Žiak by sa mohol napríklad zmýliť v tom, že by symbol považoval za označenie čísla. Iný žiak by si mohol myslieť, že symbol „+“ označuje funkciu, ktorá má rovnaké výsledky ako funkcia sčítania iba v prípade počítania s číslami do 100, v ostatných prípadoch je vždy výsledkom 0. Obe mylné porozumenia by sa mohli prejaviť až nesprávnym používaním tohto symbolu. Učiteľ uzná, že žiak chápe, že významom symbolu „+“ je sčítanie, v prípade, ak bude schopný používať tento symbol správne pri počítaní.

Podľa Wittgensteina sa na jeho popisoch fungovania reči ukazuje, že kritériom pochopenia významu slova je spôsob jeho použitia.²¹ Pochopenie slova prisúdime človeku v prípade, ak ho dokáže používať správne. Slová „význam“ a „chápanie“ preto predpokladajú normatívne hodnotenie. Správnosť je posudzovaná v závislosti na kontexte, pri ktorom došlo k užitiu slova. Slovu tak prisudzujeme určitý význam vzhľadom k pravidlám určitej rečovej hry. Význam slova preto súvisí s pravidlami rečovej hry, v ktorej je dané slovo užívané.

Tento popis praxe užívania jazyka však naráža na zásadný problém. Pri výučbe významu slova môžeme predviesť iba obmedzený počet prípadov správneho užitia slova.²² Na základe intuitívnej predstavy jazyka sa však zdá, že význam niektorých slov pevne určuje ich použitie v nekonečnom množstve prípadov.²³ Medzi takéto slová patria symboly označujúce matematické funkcie. Nie je možné napríklad v konečnom čase predviesť všetky správne užitia symbolu „+“. Učiteľ môže ukázať žiakom riešenie množstva prípadov sčítania. Ale v určitom bode však bude musieť ukončiť vysvetlenia napríklad pokynom „A takto pokračujte ďalej!“. Z výkladu vyššie zároveň vyplýva, že žiadna formulácia pravidla použitia výrazu nemôže zaistiť, že táto formulácia bude interpretovaná žiakmi správne. Učiteľ nemôže mať istotu, že žiaci nezačnú robiť chyby v prípade čísiel, ktorých sčítanie nepredviedol. Napriek tomu sme však presvedčení, že význam symbolu „+“ determinuje správnosť nekonečného množstva jeho originálnych užití.²⁴ Fenomén nasledovania pravidla preto nie je možné redukovať na prípad jednoduchého opakovania určitej pravidelnosti.

---

²¹ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I. 146.

²² Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I. 185.

²³ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I. 185-189.

²⁴ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I. 195.

Z Wittgensteinovho popisu reči vyplýva, že teória objasňujúca slová „význam“ a chápanie“ musí obsahovať vysvetlenie fenoménu, ktorý Wittgenstein nazýva nasledovaním pravidla. Vysvetlenie pojmu „význam“ musí objasniť, ako význam slova determinuje pravidlá jeho užitia v nekonečnom množstve možných prípadov. Vysvetlenie pojmu „chápanie“ musí ďalej predviesť, ako z chápania významu slova plynie schopnosť človeka používať slovo správnym spôsobom v nekonečnom množstve možných prípadov.²⁵ Správne porozumenie pojmu nasledovania pravidla by malo priniesť riešenie oboch týchto problémov.²⁶ Paradox, ktorý by poukazoval na nemožnosť faktického určenia, či je konkrétne jednanie vedené určitým pravidlom, by tak predstavoval zásadný problém pre Wittgensteinov popis reči.

---

²⁵ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I. 147-148.

²⁶ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I. 197.

3. PARADOX NASLEDOVANIA PRAVIDLA

V predchádzajúcej kapitole som ukázal, prečo je pre vysvetlenie pojmov „význam slova“ a „chápanie významu“ nutné vysvetliť proces nasledovania pravidla. Porozumenie významu slova prisúdime človeku v prípade, ak slovo používa správnym spôsobom. Užitie slova je hodnotené v kontexte určitej rečovej hry. Správnosť užitia slova je posudzovaná vzhľadom k pravidlám danej rečovej hry. V § 201 *Filozofických skúmaní* však Wittgenstein spomína paradox, ku ktorému vedú úvahy o nasledovaní pravidla.

„Náš paradox bol takýto: nejaké pravidlo by nemohlo určiť žiadny spôsob jednania, pretože s pravidlom je možné uviesť v zhodu akýkoľvek spôsob jednania. Odpoveď znela: Ak sa dá každý spôsob jednania uviesť s pravidlom v zhodu, potom sa dá uviesť aj do rozporu s ním. Neexistovala by tým pádom ani zhoda, ani rozpor ...“²⁷

Z tejto Wittgensteinovej poznámky vyplýva, že sa daným paradoxom zaoberal v predchádzajúcich paragrafoch. Vzhľadom k nelineárnemu spôsobu Wittgensteinovho výkladu nie je jednoduché jasne vymedziť, v ktorých pasážach textu sa týmto problémom zaoberá. Podľa Kripkeho interpretácie *Filozofických skúmaní* je paradox nasledovania pravidla ústrednou témou Wittgensteinovho textu a ukazuje sa vo viacerých problémoch, ktoré text pojednáva.²⁸ Teraz sa budem snažiť vysvetliť Kripkeho interpretáciu paradoxu nasledovania pravidla, ktorú predstavuje v texte *Wittgenstein on Rules and Private Language*.

Kripke považuje paradox nasledovania pravidla za skeptický problém, a preto ho ilustruje príkladom, ktorý ma formu dialógu autorského subjektu so skeptikom.²⁹ Príklad je z oblasti matematiky, avšak Kripke zdôrazňuje, že skeptik by mohol využiť rovnakú argumentáciu v akomkoľvek inom kontexte. Podľa Kripka sa preto skeptický problém vzťahuje na všetky zmysluplné užitia reči.³⁰ Výber príkladu však nie je náhodný. Práve v prípade rečových hier v matematike majú ľudia silnú intuíciu, že význam slov

---

²⁷ Wittgenstein, Ludwig. *Filozofická zkoumání*, I. 201.

²⁸ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 7-8.

²⁹ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 7.

³⁰ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 60-62.

a symbolov definuje pravidlá ich užitia v nekonečnom množstve prípadov.³¹ Pre názornosť teraz zreprodukujem Kripkeho príklad.³²

Autorský subjekt rieši matematický problém „ $68 + 57$ “. Jedná sa o výpočet, ktorý autorský subjekt nikdy v minulosti ani v duchu nevykonával, a ktorého riešenia nebol svedkom. Toto je samozrejme predpoklad, ktorý je v prípade menších čísiel ťažšie predstaviteľný, ale v prípade väčších čísiel je úplne samozrejímavý. Množstvo výpočtov, ktoré autorský subjekt v minulosti vykonával, je totiž nutne konečné a počet rôznych výpočtov, ktoré je možné vykonať, je neobmedzený. Autorský subjekt sa tak v tomto prípade nemôže spoliehať na pripomenutie si výsledku, ktorý v minulosti považoval za správny a musí vykonať originálny výpočet. Konečnosť množstva výpočtov, ktoré autorský subjekt v minulosti vykonával, taktiež zaručuje, že nutne existuje príklad sčítania, ktorého oba sčítance sú väčšie ako sčítance vo všetkých predchádzajúcich výpočtoch autorského subjektu. Pre zjednodušenie si je tak možné predstaviť, že autorský subjekt nikdy nesčítal čísla väčšie ako 56. Na základe výpočtu autorský subjekt určí odpoveď „125“ za riešenie daného matematického problému. Po kontrole svojho počítania si je subjekt istý, že jeho odpoveď je správna. Kripke rozlišuje, že odpoveď autorského subjektu je správna v dvoch odlišných zmysloch. Jednak je správna v aritmetickom zmysle, čo znamená, že číslo 125 je súčtom čísiel 68 a 57. Za druhé je správna v metalingvistickom zmysle. To znamená, že symbol „+“ autorský subjekt v minulosti zamýšľal užívať tým spôsobom, že daný symbol označoval takú funkciu, ktorá keď je aplikovaná na čísla, ktoré autorský subjekt nazýval „68“ a „57“, dáva skutočne hodnotu 125.

V tomto momente prichádza na scénu skeptik, ktorý spochybňuje správnosť odpovede autorského subjektu práve v metalingvistickom zmysle. Namietá totiž, že autorský subjekt v minulosti užíval symbol „+“ takým spôsobom, že na problém „ $68 + 57$ “ by zamýšľal dať odpoveď „5“. Skeptik podporuje svoj argument tvrdením, že istota autorského subjektu o správnosti jeho odpovede nemôže byť založená na predpoklade, že by si autorský subjekt v minulosti pri užívaní symbolu „+“ explicitne stanovil inštrukciu, že „125“ je výsledkom sčítania v prípade výrazu „ $68 + 57$ “. Takéto riešenie je totiž vylúčené predpokladom, že autorský subjekt tento konkrétny matematický problém nikdy

---

³¹ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 19-20.

³² Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 7-11.

ani v duchu neriešil. Tento predpoklad je založený na nezmyselnosti predstavy, že pri konkrétnom užití symbolu „+“ v duchu explicitne určujeme jeho správne užitia v nekonečnom množstve odlišných prípadov.

Skeptikova argumentácia sa však zdá byť v tomto bode slabá. Málokto by predpokladal, že pri jednotlivých užitíach matematických symbolov explicitne určuje nekonečné množstvo jeho možných užití. Autorský subjekt preto kritikovi oponuje tvrdením, že v minulosti používal symbol „+“ tým spôsobom, že ním zamýšľal označovať určitú funkciu - sčítanie. Odpoveď „125“ je preto podľa neho iba výsledkom aplikácie tej istej funkcie, ktorú v minulosti označoval symbolom „+“, v prípade výrazu „68 + 57“. Skeptik však pripomína, že symbol „+“ autorský subjekt v minulosti aplikoval iba v prípade čísiel, ktoré sú menšie ako 57. Symbol „+“ a slovo „plus“ podľa skeptika autorský subjekt v minulosti používal na označenie funkcie, ktorá sa nazýva „quaddicia“³³ a ktorá sa označuje symbolom „ $\oplus$ “ („quus“)³⁴. Táto funkcia je definovaná nasledovne:

$$x \oplus y = x + y, \text{ ak } x, y < 57$$

$$x \oplus y = 5 \text{ v ostatných prípadoch.}$$

Skeptik tvrdí, že autorský subjekt v minulosti slovom „plus“ vždy mienil funkciu quus a teraz iba nesprávne interpretuje svoje predchádzajúce užitia. Skeptik odôvodní súčasný omyl autorského subjektu užitím psychotropnej látky. Skeptikova hypotéza sa zdá byť veľmi bizarná, nie je však a priori nemožná. To znamená, že ak je skeptikovo tvrdenie nepravdivé, musí existovať nejaký fakt ohľadom minulých užití slova „plus“ autorským subjektom, ktorý toto tvrdenie vyvracia.

Po odhliadnutí od rozprávačských prostriedkov, ktoré majú priblížiť pozíciu skeptika je možné jeho argumentáciu zhrnúť nasledovným spôsobom: Obyčajne predpokladáme, že pri riešení problému sčítania, s ktorým sme sa v minulosti nikdy nestretli, nekonáme neodôvodnený³⁵ skok do neznáma. Autorský subjekt napríklad predpokladá, že pri riešení matematického príkladu „68+57“ nasleduje pokyny,³⁶ ktoré si sám v minulosti uložil,

---

³³ V orig. „quaddition“ (vymyslené slovo pripomínajúce anglické slovo „addition“ – anglický výraz pre sčítanie).

³⁴ „Quus“ pripomína slovo „plus“.

³⁵ V orig. „unjustified“.

³⁶ V orig. „directions“.

a ktoré jedinečne určujú, že v tomto novom prípade by mal povedať „125“. Čo sú však tieto pokyny? Na základe predpokladov príkladu sa nemôže jednať o inštrukciu, ktorá by explicitne stanovovala, že v tomto konkrétnom prípade musí autorský subjekt odpovedať „125“. Rovnako sa nemôže jednať o pokyn „jednaj rovnako ako vždy doteraz“ ak to znamená „počítaj v súlade s pravidlom, ktoré je manifestované tvojimi predchádzajúcimi riešeniami matematických problémov“. Matematické príklady, ktoré autorský subjekt v minulosti vyriešil, totiž manifestujú pravidlo pre funkciu quadície do tej istej miery, ako manifestujú pravidlo pre sčítanie. Myšlienka, že autorský subjekt mienil symbolom „+“ v minulosti quadíciu a teraz pod vplyvom pôsobenia psychotropnej látky náhle zmenil spôsob užívania tohto symbolu, má iba ilustrovať tento obecný problém.

Skeptikova výzva má dva aspekty. Za prvé spochybňuje existenciu akéhokoľvek faktu, ktorý by konštituoval, že by autorský subjekt mienil symbolom „+“ sčítanie a nie quadíciu. Za druhé spochybňuje, že by istota autorského subjektu ohľadom správnosti jeho odpovede bola odôvodnená. Skeptik tvrdí, že neexistuje žiadny dôvod, pre ktorý by mal autorský subjekt zvoliť ako správnu odpoveď „125“ a nie „5“. Tieto dva aspekty sú vzájomne prepojené. Autorský subjekt si je istý, že by mal odpovedať „125“, pretože si je istý, že je táto odpoveď v súlade s tým, čo v minulosti mienil symbolom „+“. Kripke pripomína, že skeptikova argumentácia nie je namierená proti presnosti počítania autorského subjektu ani proti spoľahlivosti jeho pamäte. Spochybňuje samotnú existenciu niečoho, čo by si autorský subjekt mohol pripomenúť, a čo by ho následne oprávňovalo určiť nejakú odpoveď za správnu. Odpoveď autorského subjektu by v takom prípade bola nutne arbitrárna - rozlíšenie medzi správnym a nesprávnym riešením matematického problému by stratilo zmysel.

Z dvojice aspektov skeptického útoku Kripke vyvodzuje dve podmienky, ktoré musí splniť účinná odpoveď skeptikovi. Za prvé musí vyložiť, aký fakt zakladá to, že autorský subjekt mieni symbolom „+“ sčítanie a nie quadíciu. Za druhé tento fakt musí zároveň v nejakom zmysle objasniť, prečo je autorský subjekt oprávnený na výraz „68+57“ odpovedať práve „125“. To znamená, že pokyny určujúce, ako má autorský subjekt v každom špecifickom prípade použiť symbol „+“, musia byť nejakým spôsobom obsiahnuté vo fakte, ktorý určuje, čo týmto symbolom autorský subjekt mieni. Potreba súčasného splnenia oboch podmienok vyplýva z Wittgensteinových úvah o význame,

ktoré som predstavil v predchádzajúcej kapitole. O význame slov nie je možné zmysluplne uvažovať oddelene od spôsobu ich použitia. Fakt, ktorý by určil, aké slovo človek mienil konkrétnym užitím výrazu, ale neurčil by, ako by sa dané slovo malo užiť v iných prípadoch, vlastne vôbec neurčil, aké slovo človek mienil. Je totiž nezmyselné uvažovať o slove, ktoré nemá žiadne pravidlá správneho použitia. Ak by autorský subjekt dokázal existenciu iba takéhoto faktu ohľadom jeho minulých užití symbolu „+“, skeptik by mohol naďalej namietat', že je správnou odpoveďou na nový matematický problém číslo 5, alebo že je odpoveď autorského subjektu arbitrárna.

Kripke formuluje dve metodické východiská, ktorými sa riadi pri výklade skeptického problému.³⁷ Prvým je predpoklad, že skeptik a autorský subjekt zdieľajú spoločný jazyk, čo im umožňuje zmysluplne diskutovať.³⁸ Základom tohto predpokladu je rozlíšenie minulého a súčasného užívania výrazov „+“ a „plus“. Skeptik v prvej fáze nespochybňuje, že autorský subjekt v súčasnosti označuje týmito výrazmi sčítanie, a že v takom prípade sa „68 plus 57“ rovná 125. Kripke tak znova pripomína, že skeptik nespochybňuje správnosť matematického výpočtu autorského subjektu. Skeptik v tejto fáze iba tvrdí, že autorský subjekt v minulosti mienil týmito výrazmi quadáciu, a preto je jeho súčasná odpoveď v rozpore s jeho predchádzajúcimi lingvistickými úmyslami.³⁹ Skeptik v tejto fáze svojej argumentácie taktiež nepopiera a nespochybňuje, že sčítanie je skutočnou funkciou, ktorá je definovaná pre všetky páry premenných, a že je možné o nej hovoriť. Účelom tohto prvého predpokladu je možnosť takého formulovania skeptického problému, ktoré by sa vyhlo paradoxným vyjadreniam. Jedna z konfúzií, ktoré by mohli nastať je spôsobená tým, že skeptik zároveň používa slovo „plus“ a zároveň spochybňuje správnosť užívania tohto slova autorským subjektom. Kripke sa preto snaží rozlíšením minulého a súčasného užitia výrazu „plus“ vyhnúť otázke, či sa diskusia autorského subjektu so skeptikom neodohráva zároveň vo vnútri aj mimo jazyka. Tomuto problému Kripke predchádza predpokladom, že skeptik a autorský subjekt v súčasnosti používajú výrazy „sčítanie“, „+“ a „plus“ rovnakým spôsobom.

---

³⁷ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 11-15.

³⁸ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 11-14.

³⁹ V orig. „linguistic intentions“.

Druhým metodickým východiskom Kripkeho výkladu je odmietnutie obmedzení ohľadom povahy faktov, ktoré môžu slúžiť ako odpoveď na útoky skeptika.⁴⁰ Kripke zdôrazňuje, že spektrum legitímnych faktov nie je obmedzené ani predpokladmi behaviorizmu. To znamená, že Kripkeho skúmanie sa neobmedzuje iba na fakty, ohľadom správania jednotlivca, ktoré je prístupné pre vonkajšieho pozorovateľa, ale predmetom skúmania sa stávajú aj jeho vnútorné mentálne stavy. Podľa Kripka je takto pojaté skúmanie v súlade s metódou, ktorú aplikuje Wittgenstein vo *Filozofických skúmaniach*. Wittgenstein podľa neho taktiež užíva argumenty, ktoré sa týkajú vnútorných stavov, a ktoré môžu byť označené za predmet introspekcie. Skeptik z Kripkeho výkladu tým pádom spochybňuje aj existenciu faktu ohľadom vnútorného mentálneho stavu autorského subjektu, na základe ktorého by bolo možné rozhodnúť, či výrazom „plus“ v minulosti mienil sčítanie alebo quadíciu, a ktorý by ho v súčasnosti oprávňoval s istotou tvrdiť, že na otázku „koľko je $68+57$ “ mienil odpovedať 125. Na základe tohto je možné konštatovať, že skeptický útok nemá epistemologickú povahu, keďže nespochybňuje možnosť poznania daného faktu, ale spochybňuje priamo jeho existenciu.⁴¹ Skeptik toto ilustruje tvrdením, že ani Boh nemôže určiť, či autorský subjekt v minulosti mienil výrazom „plus“ sčítanie.⁴²

Metodické východiská Kripkeho výkladu ukazujú, čo je skutočne predmetom skeptikovej argumentácie. Správnosť riešenia matematického príkladu nie je uvedená v pochybnosť na základe nepresnosti v počítaní autorského subjektu. Skeptik spochybňuje, že autorský subjekt vyriešil príklad v súlade s jeho predchádzajúcim chápaním výrazov „+“ a „plus“. Poukázaním na skutočnosť, že jeho predchádzajúce užívanie výrazov môže byť samo o sebe interpretované ako riešenie príkladov quadície a nie sčítania, nás skeptik núti položiť si otázku, v čom vlastne spočíva mienenie výrazu „plus“ ako označenia sčítania. V rámci matematiky je definovaná správna odpoveď pre nekonečné množstvo súčtov rôznych čísiel. Fakt ohľadom minulého užívania výrazu „plus“ preto musí navyše objasňovať, akým spôsobom oprávňuje autorský subjekt tvrdiť, že v novom prípade užitia výrazu „plus“ je správnym riešením práve číslo 125.

---

⁴⁰ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 14-15.

⁴¹ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 21.

⁴² Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 14.

Pre sprehľadnenie štruktúry vyššie popísanej skeptickej argumentácie, je možné ju rozdeliť do dvoch fáz. Prvá fáza je charakterizovaná prísny rozlíšením minulého a súčasného užívania výrazov „plus“ a „+“ a predpokladaním zmysluplnosti pojmu „sčítania“, ako matematickej funkcie, ktorá je definovaná pre všetky dvojice neznámych, a ktorú je možné mieniť jednotlivým užitím nejakého výrazu. V tejto časti argumentácie skeptik zatiaľ nespochybňuje, že autorský subjekt výrazom „plus“ niečo mienil, tvrdí iba, že ním nemienil sčítanie ale quadíciu. Taktiež neuvádza v pochybnosť, že ho predchádzajúce lingvistické úmysly autorského subjektu zaväzujú vyriešiť matematický problém „68+57“ určitým jedinečným spôsobom. Tvrdí iba, že ho zaväzujú uznať ako správnu odpoveď číslo 5 a nie číslo 125. Touto taktikou skeptik privádza autorský subjekt k otázke po existencii nejakého faktu, ktorý by vyvracal jeho tvrdenia.

Konečný zámer skeptickej argumentácie je docielený neschopnosťou zodpovedať, čo týmto faktom je.⁴³ Tým skeptik spochybňuje zmysluplnosť samotného rozlíšenia, či autorský subjekt mienil výrazom „plus“ sčítanie, quadíciu alebo akýkoľvek iný pojem. Zároveň tým uvádza v pochybnosť presvedčenie, že v prípade nového užitia výrazu „plus“ sa autorský subjekt riadi pokynmi, ktoré si sám v minulosti uložil na základe toho, že týmto výrazom mienil určitú funkciu. Ak neexistuje žiadny fakt ohľadom užívania výrazu „plus“ autorským subjektom, ktorý by ho oprávňoval tvrdiť, že práve „125“ je správnym riešením „68+57“, potom je jeho odpoveď arbitrárna. Použitie slova v novom prípade by tak bolo vždy krokom do neznáma. Rozlíšenie správneho a nesprávneho použitia slova by nebolo možné určiť fakticky a stratilo by objektívny charakter.

Pri popise skeptického problému Kripke zatiaľ popisoval iba prípady užitia výrazu „plus“ a zvažoval iba pravidlá, ktoré sú danými použitiami manifestované. Keďže množstvo použití výrazu „plus“ autorským subjektom je nutne konečné, tieto užitia sú nutne konzistentné s nekonečným množstvom rôznych funkcií vrátane quadície. Autorský subjekt však prichádza s riešením skeptikových námietok, ktoré sa zdá byť presvedčivé a intuitívne.⁴⁴ Tvrdí, že pri riešení nového matematického problému „68+57“ nevyvodzuje pravidlo pre užívanie výrazu „+“ zo svojho predchádzajúceho jednania ani sa neriadi pravidlom typu: v prípade výrazu „68+57“ odpovedaj „125“. V skutočnosti sa vraj riadi naučenými inštrukciami – pravidlom, ktoré stanovuje, ako postupovať pri

---

⁴³ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 21-22.

⁴⁴ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 15-16.

sčítaní. Zjednodušená forma tohto pravidla by mohla byť nasledovná: „Ak chceš sčítať x a y , zober si veľkú kopy guličiek, najskôr napočítaj x guličiek do jednej kopy, potom napočítaj y guličiek do druhej kopy. Nakoniec zjednoť obe kopy do jednej a spočítaj počet guličiek v tejto kope.“ Autorský subjekt tvrdí, že v minulosti užíval výraz „plus“ vždy pre označenie funkcie sčítania, pretože v každom prípade postupoval v súlade s pravidlom pre sčítovanie. V prípade novej dvojice sčítancov tak iba autorský subjekt aplikuje to isté pravidlo ako v minulosti. Takéto vysvetlenie zároveň odôvodňuje istotu autorského subjektu ohľadom správnosti jeho riešenia príkladu „68+57“. Nasledovanie rovnakých inštrukcií, ktorými sa riadil autorský subjekt v minulosti, v prípade nových čísiel 68 a 57 autorský subjekt dovedie k číslu 125. Zdá sa, že toto vysvetlenie úspešne odoláva obom aspektom skeptického útoku.

Vysvetlenie autorského subjektu sa zdá byť presvedčivé pretože ponúka prvok, ktorý zjednocuje všetky partikulárne prípady užitia výrazu „plus“, a ktorý zároveň jasne determinuje spôsob užitia tohto výrazu v neobmedzenom množstve nových prípadov. Týmto prvkom je pravidlo, ktoré má formu inštrukcií, ktoré si užívateľ výrazu musí zapamätať. Skeptik však rýchlo predvedie, akým spôsobom je jeho predchádzajúca taktika účinná aj proti tomuto vysvetleniu.⁴⁵ Skeptik tentoraz môže namietat', že autorský subjekt v minulosti označoval výrazom „počítanie“ postup, ktorý sa správne nazýva „qočítanie“.⁴⁶ Qočítanie sa od počítania líši tým, že v prípade qočítania guličiek v kope, ktorá bola vytvorená pripojením aspoň jednej kopy, ktorá obsahovala viac ako 56 guličiek, je výsledným počtom vždy práve 5 guličiek. Neštandardné užívanie výrazu „počítanie“ viedlo autorský subjekt k neštandardnému výkladu pravidla pre sčítovanie. Nasledovanie takéhoto neštandardného výkladu pravidla pre sčítovanie je totožné s nasledovaním pravidla pre quadíciu. Autorský subjekt by sa mohol pokúsiť upresniť ako chápal inštrukcie pre sčítanie tým, že by formuloval ich rozvitejšiu a podrobnejšiu verziu. Avšak tým by len skeptikovi umožnil opäť namietat', že nejaký z výrazov rozvitejšej formulácie pravidla používal v minulosti neštandardným spôsobom, čo v konečnom dôsledku zapríčinilo, že výrazom „plus“ označoval quadíciu. Kripke tvrdí, že aj v tomto prípade je skeptikova argumentácia založená na princípe, na ktorý upozornil Wittgenstein vo Filozofických skúmaníach.⁴⁷ Jedná sa o rozvitie jeho úvah ohľadom „pravidla pre

---

⁴⁵ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 16-17.

⁴⁶ V orig. „quounting“.

⁴⁷ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 17.

interpretáciu pravidla“. Wittgenstein v nich ukazuje, že snaha o podanie vyčerpávajúceho vysvetlenia pravidla formulovaním ďalšieho pravidla pre jeho interpretáciu je márna, pretože tento proces vedie k nekonečnému regresu.⁴⁸

Z výkladu prvej kapitoly vyplynulo, že chápanie významu slova spočíva v schopnosti ho správne používať v nových prípadoch. Správne použitie slova je také, ktoré sa riadi pravidlami rečovej hry, ktorej je dané použitie slova súčasťou. Objasnenie fenoménu nasledovania pravidla sa tak ukázalo byť kľúčovým pre vysvetlenie pojmov „význam“ a „chápanie významu“. Kripkeho výklad skeptického problému uvádza v pochybnosť intuitívne predstavy o jazyku – spochybňuje existenciu objektívneho významu, vďaka ktorému by bolo možné objektívne rozlíšiť správne a nesprávne užitie slov. Pri snahe o vyvrátenie skeptických tvrdení sme nútení zodpovedať, čo fakticky zakladá význam našich použití výrazov, a akým spôsobom tento fakt determinuje spôsob ich použitia v budúcnosti. Zdá sa, že fakt nasledovania obecného pravidla v prípade jednotlivých užití výrazov by mohol byť tým, čo zakladá presvedčenie, že sa jedná o prípady užitia identického slova s rovnakým významom. Schopnosť človeka naučiť sa znenie určitého pravidla a následne ho aplikovať v rôznych prípadoch sa zdá byť presvedčivým objasneným, čo odôvodňuje spôsob užívania slova. Súlad jednotlivých užití slova s obecným pravidlom jeho užívania navyše ponúka presvedčivý základ pre objektívne hodnotenie správnosti týchto užití. Kripkeho skeptik však ukazuje, že jeho námietky sa účinne vzťahujú aj na takéto vysvetlenie.⁴⁹

Predmetom skeptickej argumentácie sa stáva predstava nasledovania pravidla, ktoré má formu plnenia explicitných inštrukcií. Ukazuje sa, že explicitnú formuláciu pravidla je možné interpretovať rozličným spôsobom v závislosti od chápania slov, z ktorých pozostáva. Hľadanie faktu, ktorý zakladá význam slova sa tak iba presúva na úroveň pravidla, ktoré určuje jeho použitie. Ak by sme teda prijali takýto koncept nasledovania pravidla, nikdy by sme si nemohli byť istý, že sa pri užívaní určitého slova riadime tým istým pravidlom, ako iný ľudia.

Kripke na ďalších príkladoch ukazuje, že rovnaká skeptická argumentácia je aplikovateľná okrem matematiky aj na akúkoľvek inú oblasť reči.⁵⁰ Na základe toho, že

---

⁴⁸ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I 86.

⁴⁹ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 16-17

⁵⁰ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 19-20.

počet možných použití ľubovoľného slova je neobmedzený, nutne obmedzený počet reálnych prípadov užitia slova je možné uviesť do súladu s neobmedzeným množstvom rôznych pravidiel. Na druhej strane akokoľvek podrobnú formuláciu pravidla je možné v závislosti od jeho výkladu dať do súladu s ľubovoľným použitím slova. Toto je podľa Kripka oným paradoxom, ktorý spomína Wittgenstein.⁵¹ Na základe intuitívnych predstáv o jazyku sme presvedčení, že použitím slova mienime určitý význam, a že tento význam určuje, akým spôsobom máme dané slovo užívať v iných prípadoch. Na základe úvah o pravidle sa však zdá, že neexistuje žiadny fakt, ktorý by určoval, čo užitím slova mienime, a že neexistuje žiadny fakt, ktorý by určoval správne použitie slova.

---

⁵¹ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 21-22.

4. RIEŠENIA PARADOXU NASLEDOVANIA PRAVIDLA

4.1 Pokusy o priame riešenie paradoxu

Kripke predstavuje filozofické koncepcie, ktoré sa pokúšajú zostrojiť priame riešenie paradoxu nasledovania pravidla.⁵² Priame riešenie by spočívalo v objavení faktu, ktorý by konštituoval význam slova a determinoval by spôsob jeho použitia. Keďže tieto filozofické koncepcie nie sú hlavným predmetom mojej bakalárskej práce, nebudem sa venovať podrobnejšiemu skúmaniu ich presvedčivosti. Pokúsim sa ich v krátkosti vyložiť a vysvetliť problémy, s ktorými sú spojené. Opäť pri tom budem vychádzať z Kripkeho výkladu a z Wittgenstenových poznámok, v ktorých sa týmito pojmami významu zaoberá.

Prvou koncepciou, ktorú predstavuje Kripke, je dispozičná analýza.⁵³ Tá odmieta obecnú predstavu, že význam výpovede je daný faktom ohľadom mentálneho stavu jeho autora.⁵⁴ V prípade predchádzajúcej koncepcie bol takýmto faktom zámer človeka nasledovať určité naučené pravidlo. Dispozičná analýza sa pokúša vyhnúť problému, ktorý je spôsobený skutočnosťou, že počet reálnych užití slova človekom je nutne konečný, zatiaľ čo počet možných užití slova je nekonečný.⁵⁵ Tento zámer napĺňa tým, že sa nezameriava iba na prípady reálneho použitia slova človekom, ale aj na použitia, ktoré je človek disponovaný vykonať v iných situáciách. Dispozičnú analýzu je možné ilustrovať jej aplikáciou na Kripkeho príklad skeptického problému. Podľa dispozičnej analýzy má autorský subjekt dispozíciu používať výraz „+“ určitým spôsobom. Matematická funkcia, ktorú autorský subjekt mieni použitím výrazu „+“ je podľa dispozičnej analýzy určená odpoveďami, ktoré by subjekt uviedol, ak by riešil matematické problémy obsahujúce výraz „+“.⁵⁶ Ak sa všetky tieto odpovede zhodujú s tabuľkou funkcie sčítania, subjekt použitím výrazu „+“ mieni sčítanie. Autorský subjekt by v rámci tejto koncepcie

---

⁵² Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 22-54.

⁵³ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 22-32.

⁵⁴⁵⁴ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 23.

⁵⁵ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 26.

⁵⁶ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 22-23.

odôvodnil svoje presvedčenie, že výrazom „+“ v minulosti mienil sčítanie a nie quadáciu tvrdením, že ak by v minulosti riešil „68+57“, jeho odpoveďou by bolo „125“. Napriek tomu, že tento prípad v minulosti fakticky nenastal, autorský subjekt podľa tejto koncepcie fakticky mal dispozíciu k takémuto konaniu. Dispozícia človeka k určitému používaniu výrazu je podľa dispozičnej analýzy tým faktom, ktorý zakladá význam jednotlivých užití daného výrazu týmto človekom.

Teraz predstavím Kripkeho výhrady voči riešeniu skeptických námietok, ktoré ponúka dispozičná analýza.⁵⁷ Kripke poukazuje na problém, že nutne konečné nie sú iba počty reálnych užití slov, ale aj ľudské dispozície.⁵⁸ Človek napríklad nemá schopnosť vypočítať súčet ľubovoľne veľkých čísiel, je pri tom obmedzený dĺžkou svojho života a intelektuálnymi schopnosťami. Skeptik by preto mohol namietat, že autorský subjekt by v prípade takto veľkých čísiel začal používať „+“ neštandardným spôsobom. Riešenie tohto problému hypotézou, ktorá by predpokladala nekonečne dlho žijúceho človeka s neobmedzenou „mozgovou kapacitou“, nie je podľa Kripka vôbec relevantné.⁵⁹ Spôsob akým by odpovedal takýto človek nie je možné reálne otestovať a je predmetom čistej špekulácie. Podľa Kripka je možné túto hypotézu preformulovať nasledovne: ak by mal subjekt prostriedky k užívaniu „+“ v prípade ľubovoľne veľkých čísiel tým spôsobom, ako mienil „+“ užívať v prípade menších čísiel, výsledky by sa kryli s tabuľkou funkcie sčítania.⁶⁰ Toto tvrdenie je pravdivé v prípade, ak subjekt symbolom „+“ mieni sčítanie. Kripke tým poukazuje na skutočnosť, že takáto hypotéza o dispozícii už predpokladá fakt, ktorý chce dokázať – že subjekt symbolom „+“ mieni sčítanie.

Ďalším zásadným problémom dispozičnej analýzy je, že nevysvetľuje presvedčenie, že určité užitie slova je správne.⁶¹ Keďže sa význam užitého slova zakladá iba na čisto deskriptívnom popise dispozície človeka používať dané slovo určitým spôsobom, nie je možné rozlíšiť v rámci tohto konceptu správne užitie od nesprávneho. Človek môže mať napríklad dispozíciu systematicky sa mýliť v určitých prípadoch sčítania. Na základe dispozičnej analýzy by sme museli konštatovať, že výrazom „+“ mieni takýto človek

---

⁵⁷ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 26-32.

⁵⁸ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 26-28.

⁵⁹ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 27-28.

⁶⁰ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 28.

⁶¹ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 28-32.

nejakú neštandardnú funkciu.⁶² V rámci tejto koncepcie je každé reálne užitie slova správne, pretože je nutne v súlade s dispozíciou jeho autora. Kripke sa pri tejto kritike opiera o Wittgensteinovo tvrdenie, že v prípade ak je nutne správne všetko to, čo sa nám zdá správne, nie je možné hovoriť o správnosti.⁶³ V rámci dispozičnej analýzy tak nie je možné vyjadriť rozlíšenie medzi správnym a nesprávnym užitím slov. Kripke tvrdí, že popis omylu v užití slova je možný iba s odkazom na to, čo daným slovom mýliaci sa človek mienil. Tým, že dispozičná analýza podáva iba čisto deskriptívny výklad významu, nie je schopná fakticky odôvodniť presvedčenie autorského subjektu, že správnou odpoveďou matematického problému „68+57“ je práve „125“.⁶⁴ Užívanie slov má v rámci tejto koncepcie arbitrárny charakter a rezignuje na podanie akéhokoľvek základu pre hodnotenie správnosti.

Podľa Kripka dispozičná analýza nepredstavuje účinnú odpoveď na skeptickú argumentáciu, keďže je v rozpore s jednou zo základných intuícií o jazykovej praxi. Jedná sa o presvedčenie, že fakt ohľadom toho, čo človek mieni slovom, odôvodňuje jeho budúce jednanie. Určité jednanie sa tak stáva nevyhnutným za predpokladu, že daným slovom chce mieniť to isté čo v minulosti. Problémom je, že dispozičná analýza podáva deskriptívny výklad vzťahu toho, ako človek používa slová, a toho, čo týmito slovami mieni. Situáciu autorského subjektu by preto popísala tak, že ak subjekt symbolom „+“ mieni sčítanie, potom na spomenutý matematický problém odpovie „125“. Tento vzťah je však podľa Kripka normatívny.⁶⁵ Správny popis situácie je preto nasledovný: ak autorský subjekt mieni symbolom „+“ sčítanie, na matematický problém „68+57“ by mal odpovedať „125“.

Ďalšia koncepcia, ktorú Kripke predstavuje, je podobná dispozičnej analýze. Je ňou predstava, že pravidlo môže byť stelesnené strojom,⁶⁶ ktorý robí výpočet určitej funkcie.⁶⁷ V prípade slova „plus“ by sa jednalo o stroj, ktorý vypočítava súčty ľubovoľných čísiel. Táto predstava má dve odlišné formy. Buď sa strojom myslí program, na základe ktorého dáva stroj odpovede, alebo priamo fyzický stroj. V prípade, ak sa jedná o predstavu

---

⁶² Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 30.

⁶³ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I 258.

⁶⁴ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 37.

⁶⁵ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 37.

⁶⁶ V org. „embodied in a machine“.

⁶⁷ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 32-36.

programu pre výpočet funkcie, skeptik môže jednoducho uplatniť rovnakú argumentáciu, akú použil v prípade úvah o pravidle.⁶⁸ Ilustrujem ju opäť na Kripkeho príklade užívania slova „plus“. Ak sa slovom „program“ myslí jeho konkrétna formulácia, skeptik môže namietat', že ju autorský subjekt v minulosti interpretoval takým spôsobom, že sa jednalo o program pre výpočet quadície. Ak sa slovom „program“ myslí priamo to, čo určitou jeho formuláciou autorský subjekt mieni, skeptik môže len zopakovať verziu jeho pôvodnej otázky: aký fakt určuje čo autorský subjekt mieni slovami danej formulácie programu? Tým sa autorský subjekt dostane pred rovnaký problém, ktorý sa snažil vysvetliť prostredníctvom predstavy programu.

Z výkladu teórií, ktoré sa pokúšajú podať vysvetlenie pravidla odkazom na program, je podľa môjho názoru možné vyvodit' pôvod ich problémov. Explicitná formulácia programu rovnako ako pravidla vyžaduje pri jeho nasledovaní určitý výklad. Snaha o podanie ďalšej explicitnej formulácie pravidla alebo programu, ktoré by určovali spôsob výkladu pôvodného programu, je len vytvorením podrobnejšej formulácie programu, ktoré nijako nerieši skeptické námietky. Na druhej strane predstava programu, ktorý je už určitým spôsobom mienený, je len zopakovaním predstavy pravidla, ktoré je už určitým spôsobom nasledované, neponúka však vysvetlenie faktického základu týchto predstáv.

Nádej na vyriešenie tohto problému prináša predstava fyzického stroja, ktorým je vyjadrené určité pravidlo.⁶⁹ V takomto prípade zdanlivo odpadá problém interpretácie pravidla. Stroj je zostrojený tak, že na základe svojho programu reaguje v určitých situáciách určitým spôsobom. Je možné si napríklad predstaviť stroj, ktorý by v prípade zadania dvojice čísiel reagoval tak, že by uviedol číselnú hodnotu ich súčtu. Takýto stroj by podľa tejto koncepcie stelesňoval funkciu, ktorú autorský subjekt mieni symbolom „+“, keďže by uvádzal číselné hodnoty sčítania. Prvým problémom takéhoto riešenia je, že vstupy aj výstupy stroja musia byť interpretované na základe určitého jazyka.⁷⁰ Skeptik má tým pádom možnosť opäť spochybňovať správnosť interpretácie, ktorú uplatňuje autorský subjekt. Z predchádzajúcich prípadov je zrejmé, že ani podrobná formulácia

---

⁶⁸ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 33.

⁶⁹ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 33-35.

⁷⁰ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 34.

pravidiel pre interpretáciu reakcií stroja nie je relevantnou odpoveďou na skeptickú argumentáciu.

Ďalším problémom tejto koncepcie je podobne ako v prípade ľudskej dispozície obmedzenosť stroja ako reálneho fyzického objektu. Reálny stroj napríklad nemôže vyriešiť nekonečné množstvo súčtov neobmedzene veľkých čísiel. Obmedzenosť stroja vo vzťahu k nekonečnému charakteru matematickej funkcie dáva skeptikovi opäť priestor vykladať jeho odpovede neštandardným spôsobom. Skeptikove tvrdenia je možné zasa vyvracať iba odkazom na zámer, s ktorým bol stroj zostrojený. Argumentuje sa v tomto prípade tým, že ak by stroj mohol donekonečna plniť zámer, na základe ktorého bol zostrojený, jeho odpovede by vyjadrovali funkciu sčítania. Toto predstavuje ďalší bludný kruh, pri ktorom daná teória už predpokladá to, čo sa snaží vysvetliť.

Na rovnakom princípe spočíva aj ďalší problém predstavy, že pravidlo môže byť vyjadrené fyzickým strojom.⁷¹ Podľa Kripke by sme odmietli fakticky založiť matematickú funkciu na fungovaní fyzického stroja aj v prípade obmedzeného množstva matematických problémov, ktoré je schopný reálne vyriešiť. Reálne stroje sú totiž poruchové a môžu uvádzať chybné výsledky. Neexistuje objektívne pravidlo pre identifikovanie pokazeného stroja. Situácia, pri ktorej stroj začne dávať bizarné odpovede a začnú z neho vyletovať iskry a pružiny, môže byť v súlade so zámerom jeho tvorca a tým pádom byť súčasťou správneho fungovania stroja. Rozlíšenie správneho a nesprávneho fungovania stroja je možné iba s odkazom na zámer s ktorým bol zostrojený. Pôvodný problém tým pádom ostal aj v tejto koncepcii nevyriešený, nadobudol iba trochu inú formu: čo fakticky určuje zámer zostrojeného stroja? Problémom aj tejto koncepcie je, že sa pokúša podať deskriptívny popis jazyka, ktorý nie je schopný vysvetliť jeho normatívny charakter.⁷²

Ďalšia filozofická teória, ktorá sa pokúša o priame zodpovedanie skeptickej výzvy, je postavená na presvedčení, že úspešnosť skeptickej argumentácie spočíva v jej požiadavke redukovať mienenie na určitý fakt.⁷³ Kripke tejto koncepcii prisudzuje presvedčenie, že „mienenie sčítania slovom „plus““ označuje neredukovateľný pocit, s jeho vlastným

---

⁷¹ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 34-35.

⁷² Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 37.

⁷³ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 41-53.

unikátnym *quale*, ktoré každý poznáva priamo introspekciou“. ⁷⁴ Pocit „mienenie sčítania“ by teda mal mať rovnako jedinečnú a neredukovateľnú kvalitu, ako má pocit bolesti brucha, nevoľnosti alebo iného vnútorného stavu. Fakt, že autorský subjekt mieni slovom „plus“ práve sčítanie je definovaný tým, že má pocit príslušnej kvality. Tento fakt by teda mal byť človeku rovnako známy ako napríklad to, že je práve hladný.

Podľa Kripka však ani táto koncepcia neponúka rámec, v ktorom by bolo možné odôvodniť presvedčenie autorského subjektu, že „125“ je správnu odpoveďou na problém „68+57“. ⁷⁵ Nie je totiž zrejmé, ako by prítomnosť nejakého pocitu mohla viesť subjekt k určeniu správnej odpovede. Skeptik v takomto prípade môže tvrdiť, že prítomnosť daného pocitu naznačuje, že subjekt by mal odpovedať „5“. Teória odkazujúca sa na *qualia* totiž nezohľadňuje charakter skeptikových námietok. Skeptik totiž tvrdí, že interpretácia, ktorá vykladá autorove užívanie výrazu „plus“ ako označenie quadície, je kompatibilná so všetkými faktami ohľadom autorského subjektu. Kripke pripomína, že skeptická argumentácia, v duchu Wittgensteinovej metódy, nie je rámcovaná predpokladmi behaviorizmu. ⁷⁶ Medzi fakty, ktoré by mohli byť relevantnou odpoveďou na skeptickú výzvu, preto patria aj mentálne stavy a pocity autorského subjektu. Kým táto koncepcia neobjasní, ako prítomnosť nejakého pocitu privedie subjekt k správnej odpovedi na matematický problém, skeptik môže naďalej tvrdiť, že pocit, ktorý autorský subjekt považoval za pocit „mienenie sčítania“ v skutočnosti bol pocit „mienenie quadície“ a preto by mal na jeho prítomnosť reagovať v prípade „68+57“ zvolením čísla „5“.

Odkaz na špeciálny pocit mienenia neponúka uspokojivé vysvetlenie užívania slov v matematickom diskurze, v iných oblastiach by tomu ale mohlo byť inak. ⁷⁷ V prípade užívania slov, ktoré označujú predmety vnímateľné „vonkajšími a vnútornými zmyslami“, sa zdá byť táto koncepcia prirodzeným vysvetlením. Jedná sa o presvedčenie, že spojenie slova s určitou predstavou (typicky s vizuálnym obrazom) determinuje jeho význam. Kritike tejto koncepcie sa Wittgenstein venuje v mnohých častiach *Filozofických skúmaní*. Wittgenstein ukazuje problém tejto teórie významu na príklade

---

⁷⁴ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 41.

⁷⁵ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 41-42.

⁷⁶ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 44.

⁷⁷ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 42-43.

užívania slova „kocka“.⁷⁸ Význam slova „kocka“ by podľa nej spočíval v spojení slova s predstavou nejakého obrazu kocky. Avšak to, akým spôsobom má byť táto predstava uplatnená nie je možné vyvodiť z nej samotnej. Wittgenstein tu kritizuje myšlienku, že určitá predstava sa jednoducho k nejakým užitiam hodí a k nejakým nehodí. Imaginárny oponent Wittgensteina namieta, že tento problém je triviálny: ak človeku vystane na mysli obraz kocky, ukáže na trojhranný hranol a povie „toto je kocka“, tento obraz sa k danému užitiu slova nehodí. Wittgenstein však namieta, že sa v závislosti na zvolenej projekčnej metóde môže ten istý obraz hodiť k označeniu oboch geometrických objektov. Koncepcia fenoménu mienenia ako neredukovateľného vnútorného stavu nie je ani v tomto prípade schopná vysvetliť, aký fakt odôvodňuje konkrétne užitie slova.

---

⁷⁸ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I 139.

4.2 Kripkeho výklad skeptického riešenia

Skeptik obhajuje tvrdenie, že neexistuje žiadny fakt, ktorý by konštituoval význam slova, resp. to čo je slovom mienené. Prijatie takéhoto tvrdenia by malo viesť k absurdným dôsledkom.⁷⁹ Faktické určenie významu výpovede by nebolo možné. Určitý význam slova by bol v súlade s ľubovoľným použitím daného slova. Určité použitie slova by bolo v súlade s akýmkoľvek významom daného slova. Každé použitie slova by tak bolo arbitrárne. Rozlišovanie medzi správnym a nesprávnym užitím slova by bolo nezmyselné. Stratil by sa zmysel objektivity. Jazyk by nebol možný.

Z Wittgensteinových poznámok o jazyku vyplynulo, že chápanie významu slova spočíva v schopnosti ho správne používať.⁸⁰ Správny spôsob použitia slova je pritom určený pravidlami rečovej hry, ktorej je dané použitie súčasťou. Porozumenie významu slova by teda malo spočívať v uchopení pravidla, ktoré určuje jeho použitie. Správne použitie slova by bolo také, ktoré nasleduje dané pravidlo. V rámci Wittgensteinovho popisu jazyka by teda význam konkrétneho užitia slova bol určený pravidlom, ktoré toto užitie nasleduje. V predchádzajúcej kapitole sa však ukázalo, že Wittgensteinov skeptický problém je aplikovateľný aj na samotný koncept nasledovania pravidla. Skeptik tvrdí, že neexistuje žiadny fakt, ktorý by určoval aké pravidlo nasleduje konkrétne užitie slova. Z toho by malo vyplývať, že konkrétne užitie slova by bolo v súlade s ľubovoľným pravidlom a konkrétne pravidlo by bolo v súlade s ľubovoľným užitím slova. Prijatie skeptického tvrdenia by v takom prípade viedlo k už spomínaným absurdným dôsledkom.

Kripke tvrdí, že paradox nasledovania pravidla je možné vyriešiť dvomi odlišnými spôsobmi: uvedením priameho alebo skeptického riešenia.⁸¹ Priame riešenie by spočívalo vo vyvrátení skeptického záveru poukázaním na existenciu faktu, ktorý zakladá význam výpovede. V prípade dialógu autorského subjektu so skeptikom by takýmto riešením bolo uvedenie faktu, ktorý by dokazoval, že autorský subjekt v minulosti mienil slovom „plus“ sčítanie. Tento fakt by musel zároveň determinovať ďalšie možné spôsoby užitia slova

---

⁷⁹ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 71.

⁸⁰ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I 146.

⁸¹ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 69.

„plus“. Na základe Kripkeho výkladu *Filozofických skúmaní* sa však postupne ukázalo, že akákoľvek snaha o objavenie takéhoto faktu je márna. Preto podľa neho Wittgenstein prijíma skeptický záver vyplývajúci z paradoxu nasledovania pravidla.⁸² Kripke prisudzuje Wittgensteinovi presvedčenie, že neexistuje žiadny fakt, žiadna okolnosť vo vonkajšom ako aj vnútornom svete, ktorá by konštituovala, čo človek mieni slovami. Pre určenie významu konkrétneho použitia slova sa ukázalo byť kľúčovým určenie pravidla, ktorým sa dané použitie riadi. Skeptická argumentácia však popiera možnosť existencie akéhokoľvek faktu, ktorý by určoval, aké pravidlo človek nasleduje pri užití slova.

Podľa Kripkovho výkladu *Filozofických skúmaní* Wittgenstein odmieta možnosť priameho riešenia paradoxu nasledovania pravidla a prijíma skeptický záver.⁸³ Zo skeptického záveru by však mali vyplývať absurdné dôsledky, ktoré sa zdajú byť v rozpore s existenciou zmysluplného jazyka. Kripke tvrdí, že z tohto dôvodu Wittgenstein konštruje skeptické riešenie skeptického problému.⁸⁴ Wittgenstein musí svojím skeptickým riešením objasniť, ako je možné niečo slovom mieniť v prípade, ak neexistuje žiadny fakt, ktorý by konštituoval, čo je slovom mienené alebo či je ním vôbec niečo mienené. Zároveň pri tom musí objasniť to, akým spôsobom sa riadi použitie slova, ak neexistuje žiadny fakt, ktorý by určoval, ktoré použitie slova je správne. Otázky, ktoré musí Wittgensteinovo skeptické riešenie zodpovedať, je možné upresniť aplikáciou popisu jazyka, ktorý je predstavený vo *Filozofických skúmaniach*. Prvý problém tým pádom spočíva v tom, ako je možné určiť, s akým pravidlom je v súlade konkrétne jednanie, ak neexistuje žiadny fakt, ktorý by to určoval. Druhým problémom je otázka, ako je možné určiť, aké jednanie je v súlade s konkrétnym pravidlom, ak neexistuje žiadny fakt, ktorý by to určoval. Na presvedčivom vyriešení týchto dvoch problémov stojí možnosť existencie jazyka.

Kripke tvrdí, že možnosť formulovania skeptického riešenia je závislá na odmietnutí tých predstáv o jazyku, ktoré zodpovedajú koncepcii jazyka formulovanej vo Wittgensteinovom *Traktáte*.⁸⁵ Ústredným presvedčením, ktoré podľa Kripka charakterizuje traktátovský obraz jazyka, je myšlienka, že tvrdenie získava svoj význam

---

⁸² Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 69-71.

⁸³ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 71, 86.

⁸⁴ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 71-95.

⁸⁵ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 71-73.

na základe svojich pravdivostných podmienok, teda na základe faktov, s ktorými musí v prípade jej pravdivosti korešpondovať. Vyvodenie absurdných dôsledkov zo skeptického záveru podľa Kripka stojí práve na tejto predstave o význame slov.⁸⁶ Tvrdenie, že niečo mienime slovami, je v rámci takejto teórie nezmyselné, ak neexistujú faktické podmienky pravdivosti tohto tvrdenia. Rovnako nezmyselné je v rámci tejto teórie tvrdenie, že je určité jednanie v súlade s pravidlom, ak neexistujú fakty, ktoré by podmieňovali pravdivosť tohto tvrdenia.

To čo podľa Kripka Wittgensteinovi umožní skonštruovať skeptické riešenie, je skutočnosť, že vo filozofických skúmaníach obraz jazyka, ktorý je založený na pravdivostných podmienkach, Wittgenstein nahrádza obrazom jazyka, ktorý je založený na podmienkach oprávnenosti⁸⁷.⁸⁸ Význam vety podľa tohto konceptu nie je určený faktami, ktoré podmieňujú jej pravdivosť, ale je určený podmienkami, pri ktorých je vhodné túto vetu použiť. Pochopenie významu vety podľa Kripkeho interpretácii *Filozofických skúmaní* spočíva v zodpovedaní dvoch otázok: „Za akých podmienok je náležité povedať túto vetu?“ a „Akú rolu a účel v našich životoch plní prax užívania tejto vety za týchto podmienok?“. Vzhľadom k tomu, že tento nový prístup k významu sa vzťahuje na všetky oblasti jazyka, je potrebné ho aplikovať aj v prípade tvrdení, ktoré sa týkajú významu a jazyka samotného. Kripke tvrdí, že práve aplikácia nového prístupu k významu je to, čo Wittgensteinovi umožňuje odôvodniť zmysluplnosť bežných tvrdení, že človek niečo mieni slovami, pri zachovaní presvedčenia, že neexistuje žiadny fakt, ktorý by konštituoval, že človek niečo skutočne slovami mieni.⁸⁹ Zmysluplnosť tvrdenia, že človek niečo mieni slovami, totiž závisí na existencii podmienok, pri ktorých je toto tvrdenie náležité použiť a na roli, ktorú zohráva použitie tohto tvrdenia v rámci životov ľudí. Existencia faktických podmienok pravdivosti daného tvrdenia už nie je podmienkou jeho pravdivosti.

Zdá sa však, že Kripkem popísané skeptické riešenie podlieha rovnakým skeptickým námietkam ako tie filozofické koncepcie, ktoré sa pokúšali podať priame riešenie

---

⁸⁶ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 77.

⁸⁷ V org. „assertability conditions“ a „justification conditions“.

⁸⁸ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 73-74.

⁸⁹ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 77-78.

skeptického problému.⁹⁰ Podmienky oprávnenosti určitého tvrdenia nie sú totiž nič iné ako pravidlá rečovej hry, v rámci ktorej sa dané tvrdenie používa. Účel daného tvrdenia v živote človeka je zasa iba jeho úlohou v konkrétnej rečovej hre. Paradox nasledovania pravidla sa tak iba zdanlivo presunul na úroveň určovania, či konkrétny prípad použitia vety je v súlade s podmienkami jej oprávnenosti. V prípade posúdenia zmysluplnosti vety „skeptický subjekt mieni slovom „plus“ sčítanie“ je nutné zhodnotiť, či je jej konkrétne použitie v súlade s pravidlami rečovej hry, ktorej je dané použitie súčasťou. Na základe paradoxu nasledovania pravidla sa však ukázalo, že neexistuje žiadny fakt, ktorý by určoval, či je konkrétne použitie tejto vety v súlade s týmto alebo akýmkoľvek iným pravidlom. Samotný základ hodnotenia významu slov sa preto zdá byť ohrozený paradoxom nasledovania pravidla aj v prípade popisu jazyka, ktorý ponúkajú *Filozofické skúmania*.

Wittgensteinovo riešenie paradoxu nasledovania pravidla v tomto bode podľa Kripka spočíva v poukazaní na skutočnosť, že skeptická argumentácia pracuje s konceptom nasledovania pravidla, ktorý nezodpovedá jazykovej praxi.⁹¹ Podľa tejto interpretácie textu *Filozofických skúmaní* Wittgenstein podrobuje rôzne koncepcie významu skeptickej argumentácii za účelom poukázania na ich nesprávne ponímanie fenoménu nasledovania pravidla. Kripke tvrdí, že aj Wittgensteinova argumentácia proti súkromnému jazyku je len jedným z dôsledkov paradoxu nasledovania pravidla.⁹² Jedná sa podľa neho iba o aplikáciu obecného skeptického problému na partikulárnu oblasť reči. Tak ako je Kripkeho skeptický dialóg zameraný na oblasť matematiky, argumentácia proti súkromnému jazyku sa zameriava na oblasť vnútorných pocitov jednotlivca. To, že Wittgenstein predvádza dôsledky paradoxu nasledovania pravidla práve v týchto dvoch oblastiach jazyka nie je podľa Kripka náhodou.⁹³ Tvrdí, že v týchto oblastiach vnímame najsilnejšie tie intuície o význame a chápaní slov, ktoré sú v rozpore so správnym chápaním nasledovania pravidla. V matematike sa jedná o intuitívnu predstavu, že prostredníctvom konečného množstva príkladov učiteľ vedie žiaka k uchopeniu pravidla, akým je napríklad pravidlo sčítania, ktoré determinuje nekonečné množstvo jeho budúcich aplikácií. Žiak preto nemá pri aplikácii pravidla na výber a všetky jeho kroky

---

⁹⁰ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 86-87.

⁹¹ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 87-88.

⁹² Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 60-62.

⁹³ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 79-80.

sú už dopredu určené. Správnosť žiakových výpočtov spočíva v ich súlade s daným pravidlom. Príklady učiteľa pri tom slúžia iba ako prostriedok k uchopeniu samotného pojmu danej funkcie, ktoré je samostatným výkonom žiaka. Táto intuitívna predstava podľa Kripka pojíma uchopenie významu slova ako samostatný mentálny akt, ktorý je principiálne nezávislý na interakcii s širšou komunitou užívateľov jazyka. Diškurz o vnútorných pocitoch a zážitkoch je zasa silne spojený s intuíciou, že význam slov, ktoré sa používajú na popis vnútorných pocitov, je daný ich spojením so súkromným mentálnym stavom jedinečnej kvality.⁹⁴ To, či človek používa tieto slová náležite môže posúdiť iba on sám, pretože iba on má priamy prístup k svojim mentálnym obsahom. Obdobne ako matematika sa aj diškurz o vnútorných pocitoch zdá byť principiálne nezávislý na interakcii s komunitou užívateľov jazyka. Obe tieto predstavy o jazyku, ktoré sa zdajú byť intuitívnymi, sú podľa Wittgensteina v rozpore so skutočným fenoménom nasledovania pravidla.⁹⁵

Kripke tvrdí, že obe tieto predstavy o význame vedú k paradoxu nasledovania pravidla pre jeden spoločný rys, ktorý zdieľajú ich popisy procesu nasledovania pravidla. Týmto spoločným rysom je popis nasledovania pravidla ako fenoménu, ktorý je nezávislý na komunite hovorcov jazyka.⁹⁶ Skeptická argumentácia však ukázala, že kritériom správnosti aplikovania pravidla nemôže byť samotné presvedčenie človeka, že správne aplikuje pravidlo – v takomto prípade nie je možné vôbec o správnosti hovoriť. Kripke tak prisudzuje Wittgensteinovi presvedčenie, že posudzovanie súladu jednania s pravidlom predpokladá odkaz na komunitu, ktorá tento súlad hodnotí.⁹⁷ To či človek používa slová v súlade s pravidlami určitej rečovej hry podľa neho nie je možné vyhodnotiť v rámci popisu, ktorý vníma tohto človeka izolovane od komunity hovorcov jazyka. V takomto rámci je možné iba zhodnotiť, že takýto človek je presvedčený, že jeho správanie je v súlade s interpretáciou pravidla, ktorú on považuje za správnu. Toto jeho presvedčenie nie je možné nijako odôvodniť. Intuitívna predstava, že užívanie slov nie je arbitrárne, ale riadi sa určitými pravidlami, by v rámci takéhoto popisu bola prázdna. Hodnotenie správnosti aplikácie pravidla je totiž bez odkazu na komunitu, ktorá sa týmito pravidlami riadi, principiálne nezmyselné. Aplikovanie pravidla a hodnotenie správnosti

---

⁹⁴ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 80.

⁹⁵ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 88-89.

⁹⁶ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 88.

⁹⁷ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 88-95.

tejto aplikácie sú totiž fenomény, ktoré majú svoj zmysel iba v kontexte rečových hier, ktorých sú súčasťou.

Avšak akým spôsob môže hodnotenie správania jednotlivca komunitou hovorcov jazyka vyriešiť skeptický paradox v prípade, ak Wittgenstein prijal skeptický záver, že neexistuje fakt, na základe ktorého by mohla táto komunita určiť, či je jednanie jednotlivca v súlade s daným pravidlom? Takéto vysvetlenie len zdanlivo rozširuje počet hodnotiacich, avšak nerieši problém, že neexistuje fakt, ktorý by určoval ich hodnotenie. To kedy je správne tvrdiť, že jednotlivec nasleduje pravidlo a mieni niečo slovami, sa opäť riadi podmienkami oprávnenosti. Jedná sa o ďalšiu rečovú hru, ktorej pravidlá musí komunita hovorcov jazyka určitým spôsob aplikovať. Zdá sa, že sa jedná o ďalší prípad odôvodňovania, ktoré vedie k nekonečnému regresu. Práve v tom podľa Kripka spočíva rozdiel medzi priamym riešením paradoxu nasledovania pravidla a Wittgensteinovým skeptickým riešením.⁹⁸ Nasledovanie pravidla nie je odôvodnené žiadnym faktom. Toto platí aj v prípade nasledovania pravidiel rečovej hry „hodnotenie správnosti nasledovania pravidla“. Nasledovanie pravidla tak nemá charakter súkromného uplatnenia určitej interpretácie naučeného pravidla, má charakter neodôvodneného jednania, ktoré podlieha schváleniu ostatnými členmi komunity hovorcov jazyka. Pre vysvetlenie fenoménu nasledovania pravidla a fenoménu hodnotenia správnosti aplikovania pravidla je nutné vysvetliť priebeh rečovej hry, ktorej sú súčasťou.

Kripke vysvetľuje adekvátny popis fenoménu nasledovania pravidla na výklade reálneho procesu učenia jazyka.⁹⁹ Tento proces ilustruje na príklade, v ktorom učiteľ matematiky hodnotí, či žiak používa správne symbol „+“. Toto hodnotenie spočíva v sledovaní spôsobu, akým žiak rieši matematické problémy obsahujúce tento symbol, a v kontrolovaní správnosti jeho výsledkov. V prípade, ak žiak uvádza nesprávne riešenia, učiteľ ich neakceptuje bez ohľadu na silu žiakovho presvedčenia o ich správnosti. Učiteľ sa snaží zistiť v čom je žiakov postup pri riešení chybný. Ak žiak aj po učiteľovej korektúre argumentuje, že učiteľov postup riešenia je nesprávny, učiteľ jeho argumenty neberie do úvahy a prikáže žiakovi uplatňovať svoj postup riešenia. Ak sú žiakove riešenia nesprávne napriek dodržaniu správneho postupu a žiak trvá na ich správnosti, učiteľ sa v takom prípade nesnaží fakticky dokázať, že žiakova interpretácia

---

⁹⁸ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 87

⁹⁹ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 89-92.

pravidla je v rozpore s funkciou sčítania, ale povie mu, že spravil chybu pri výpočtoch. Učiteľove uznanie, že žiak používa správne symbol „+“, je podľa Kripka závislé na žiakovom splnení určitých podmienok. Stráca sa tak autorita žiaka v určovaní, či sú jeho užitia slov v súlade s tým, ako ich mieni.¹⁰⁰ Učiteľ uzná, že žiak chápe význam symbolu „+“, ak nerobí žiadne chyby v prípade súčtov malých čísiel a v prípade veľkých čísiel sa nemýli príliš často a neprodukuje bizardné výsledky.¹⁰¹ Ďalšou podmienkou je, že učiteľ uzná, že žiak sa snaží aj v prípade chybných výsledkov nasledovať správny postup výpočtu. Učiteľove hodnotenie, či žiak uviedol správny výsledok, je hodnotením, či uviedol rovnaký výsledok, aký by v tomto prípade uviedol sám učiteľ. Hodnotenie, či žiak použil správny postup je hodnotením, či žiak použil rovnaký postup, aký by použil učiteľ.¹⁰² Postup riešenia v tomto prípade neoznačuje nejaký súkromný mentálny proces, označuje žiakov zápis, v ktorom sa ukazuje, ako riešil matematický problém. To, že učiteľ považuje nejaké riešenie za správne, môže odôvodniť určitými vysvetleniami, v nejakom bode však jeho vysvetlenia musí skončiť. Proces učenia významu slov je preto v konečnom dôsledku založený na výcviku, nie na vysvetľovaní.

Podľa Kripkeho interpretácie nemá učiteľove uznanie, že žiak správne nasleduje pravidlo sčítania, povahu hypotézy o žiakových vnútorných mentálnych stavoch, pretože predmetom hodnotenia sú iba jeho použitia symbolu „+“.¹⁰³ Nie je však ani faktickým konštatovaním, že žiak ma dispozíciu jednat' v súlade s výsledkami funkcie sčítania. Takýto čisto behaviorálny popis žiakovho správania by viedol k záveru, že žiak nerobí chyby, ale nasleduje pravidlo neštandardnej funkcie, ktorej výsledky sa v niektorých prípadoch zhodujú s výsledkami sčítania. V prípade, ak žiak splní náležité podmienky, ktoré sú súčasťou rečovej hry „prisudzovanie pochopenia významu slova“, učiteľ uzná, že žiak správne nasleduje pravidlo. Učiteľovo uznanie však nie možné redukovať iba na skutočnosť, že je oprávnený povedať, že žiak chápe význam symbolu „+“, toto uznanie má podstatnú úlohu v širšom rámci rečovej hry. Učiteľovo uznanie slúži pre prijatie žiaka do komunity hovorcov jazyka.¹⁰⁴ Ak je dieťa prijaté do tejto komunity, považuje sa za

---

¹⁰⁰ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 91.

¹⁰¹ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 92.

¹⁰² Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 90.

¹⁰³ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 91.

¹⁰⁴ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 92-93.

spôsobilé zmysluplne hovoriť a rozumieť reči ostatných – inak povedané, považuje sa za spôsobilé zúčastňovať sa rôznych rečových hier.

Prijatie človeka do komunity hovorcov jazyka preto znamená, že daná komunita k nemu zmení svoj prístup. To, že človek nasleduje pravidlo, tým pádom nie je faktickým konštatovaním, ale je vyjadrením spôsobu, akým k tomuto človeku pristupuje určitá komunita. To, že komunita považuje vyjadrenia človeka za zmysluplné znamená, že k nim pristupuje ako ku ťahom v rámci určitej rečovej hry. Vzhľadom k rozmanitosti typov rečových hier, ktoré sú podľa Wittgensteina súčasťou bežnej jazykovej praxe, môže člen jazykovej komunity konať svojimi slovami mnoho vecí: konštatovať fakt o svete, sľubovať, prosiť, vyhrážať sa, dokazovať, pozdravovať, vtipkovať, predvádzať niekoho, nadávať, varovať, hodnotiť, hrať slovnú hru atď. Všetky tieto jeho úkony majú svoj zmysel iba v širokom kontexte spoločenskej praxe, v ktorej plnia určitú rolu. Prax nasledovania pravidiel je preto závislá na prístupe komunity k správaniu jednotlivca.

Podľa Kripke stojí tento rámec vysvetlenia fenoménu nasledovania pravidiel na pochopení troch Wittgensteinových kľúčových konceptov.¹⁰⁵ Prvým je koncept zhody členov jazykovej komunity v ich reakciách.¹⁰⁶ Rečová hra prisudzovania pochopenia slov ľuďom, ktorý vykazujú dostatočný súlad so správaním komunity, by stratila zmysel v rámci komunity, v ktorej by nepanovala obecná zhoda v praktikách. Takáto rečová hra by nemohla existovať, ak by neexistovala v komunite obecná zhoda v reakciách. Táto zhoda je podľa Kripkeho výkladu nevyhnutnou podmienkou existencie reči.

Druhý Wittgensteinov koncept – životnú formu – Kripke vysvetľuje prostredníctvom konceptu zhody.¹⁰⁷ Životnou formou je podľa neho súbor reakcií, v ktorých sa členovia danej komunity zhodujú, a spôsob, akým sa tieto reakcie pretkávajú s ich ďalšími aktivitami. Kripke upozorňuje, že zdieľanie životnej formy členmi určitej jazykovej komunity nie je v rámci Wittgensteinovho popisu jazyka následkom toho, že títo členovia uchopujú významy slov identickým spôsobom. Zdieľanie životnej formy je naopak nutnou podmienkou existencie jazyka zdieľaného komunitou, ktorého súčasťou je rečová hra „prisúdenie uchopenia významu slova“.

---

¹⁰⁵ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 96-103.

¹⁰⁶ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 96-98.

¹⁰⁷ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 96-98.

Tretím konceptom, ktorý Kripke považuje za kľúčový pre pochopenie Wittgensteinovho skeptického riešenia, je pojem kritéria.¹⁰⁸ Ten zohráva podľa Kripke rozhodujúcu úlohu v prípade Wittgensteinovej argumentácie proti súkromnému jazyku. Jej prostredníctvom skúma možnosť existencie jazyka, ktorý by pozostával zo slov „pomenúvajúcich“ vnútorné pocity jednotlivca, ktoré by sa žiadnym spôsobom neprejavovali navonok. Takýto jazyk by vznikol tým spôsobom, že by jeho autor „pomenoval“ svoje súkromné vnútorné pocity tak, že by každému z nich priradil určitý názov. Toto priradenie názvu by prebiehalo akousi vnútornou ostenzívnou definíciou, ktorá by spočívala v upriamení pozornosti na daný pocit a vo vyslovení určitého slova. Takáto predstava súkromného jazyka je podľa Kripke v priamom rozpore s Wittgensteinovým skeptickým riešením. Skeptické riešenie pojíma odkaz na komunitu, ktorá sa riadi určitými pravidlami, ako nutnú podmienku praxe nasledovania pravidla jednotlivcom. Kripke tvrdí, že vzťah správania jednotlivca ku komunite spočíva v zhode ich reakcií a v možnosti kontroly, či jednotliviec užíva slová rovnako ako ostatný členovia komunity. Kontrola správnosti užitia slova predpokladá existenciu kritéria, na základe ktorého je možné posúdiť, či je dané užitie slova správne. V Kripkeho príklade výučby významu symbolu „+“ učiteľ prostredníctvom kritérií kontroluje, či žiak používa tento symbol rovnako, ako by ho v danej situácii použil učiteľ. Keďže existencia kritéria je v rámci Kripkeho interpretácie súčasťou skeptického riešenia paradoxu nasledovania pravidla, je jednou z podmienok možnosti existencie jazyka.

Rovnaké podmienky platia aj pre možnosť existencie jazyka popisujúceho vnútorné zážitky. Wittgenstein týmto nespochybňuje zmysluplnosť skutočne existujúceho diskurzu o vnútorných pocitoch. Pre použité slov označujúcich vnútorné mentálne stavy totiž existujú vonkajšie kritéria. Napríklad v prípade užitia spojenia „mám bolesť“ je týmto kritériom prítomnosť prirodzených prejavov bolesti. Terčom Wittgensteinovej kritiky je predstava jazyka pozostávajúceho zo slov, pre ktoré principiálne neexistujú žiadne verejne prístupné kritéria správnosti ich použitia. Vzhľadom k tomu, že neexistuje žiadne kritérium, na základe ktorého by mohli iní ľudia hodnotiť správnosť užívania slov súkromného jazyka, jediným kritériom správnosti je úsudok autora jazyka. Ak je však správne užitie slova také, ktoré sa autorovi jazyka zdá správne, zmysel slova „správne“ sa stráca. Nasledovanie súkromného pravidla nie je nasledovaním žiadneho pravidla.

---

¹⁰⁸ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 98-103.

Teraz v krátkosti zosumarizujem Kripkeho výklad Wittgensteinovho riešenia paradoxu nasledovania pravidla. Kripke tvrdí, že Wittgenstein podrobuje skeptickým argumentom koncepcie jazyka, ktoré pojmajú pochopenie slova ako uchopenie jeho významu jednotlivcom. Jednou z týchto koncepcií je aj predstava, ktorá sa zdá byť v súlade s Wittgensteinovým popisom jazyka, ktorý predstavuje vo *Filozofických skúmaniach*. Je ňou predstava, že pochopenie slova spočíva v uchopení určitej interpretácie pravidla užívania slova jednotlivcom. Kripke tvrdí, že Wittgenstein skúma možnosť priameho riešenia skeptického paradoxu, ktoré by spočívalo v dokázaní existencie faktu, ktorý by konštituoval, akú interpretáciu pravidla užívania slova jednotlivec uchopil. Podľa Kripka Wittgenstein prostredníctvom skeptickej argumentácie postupne vyvracia pokusy o dokázanie existencie daného faktu a tým ukazuje, že priame riešenie skeptického paradoxu nie je možné. Keďže Wittgenstein práma legitimitu skeptických argumentov, vyvrátenie možnosti priameho riešenia skeptického paradoxu podľa Kripka nutne vedie Wittgensteina k prijatiu skeptického záveru. Kripke tak prisudzuje Wittgensteinovi presvedčenie, že neexistuje žiadny fakt, ktorý by konštituoval čo človek mieni slovami. Z tohto záveru nutne vyplýva, že fakticky nie je význam slov ničím fixovaný a užívanie slov sa fakticky ničím neriadi. Zdá sa, že tieto závery ohľadom jazyka nutne vedú k absurdným dôsledkom: celý jazyk by bol nezmyselný.

Podľa Kripka sa Wittgenstein pokúša o skeptické riešenie paradoxu nasledovania pravidla, ktorý má počiatok v prijatí skeptického záveru. Riešenie spočíva iba v spochybnení skutočnosti, že zo skeptického záveru vyplýva, že zmysluplný jazyk nie je možný. Wittgenstein toho dosiahne nahradením koncepcie jazyka, ktorá zmysluplnosť výpovede podmieňuje existenciou faktických podmienok jej pravdivosti, koncepciou, ktorá zmysluplnosť výpovede podmieňuje splnením podmienok oprávnenosti. Zmysluplnosť tvrdenia, ktoré prisudzuje človeku pochopenie významu slova alebo mienenie slova, tak nie je podmienená existenciou faktických okolností, pri ktorých by dané tvrdenie bolo pravdivé. Zmysluplnosť tohto tvrdenia je v novom rámci podmienená existenciou okolností, pri ktorých je dané tvrdenie odôvodnené a má určitú úlohu v životoch ľudí.

Kripke následne podáva svoj výklad fungovania jazyka, ktorý je predstavený vo *Filozofických skúmaniach*. Tento výklad má za účel ukázať, že intuitívne predstavy o jazyku sú udržateľné aj napriek prijatiu skeptického záveru a odmietnutiu koncepcie významu, ktorá je založená na pravdivostných podmienkach. Medzi tieto intuície

o jazyku patrí presvedčenie, že človek pri pochopení slova uchopuje jeho význam, svojimi slovami niečo mieni a pri užívaní slov sa riadi ich významom. V prípade prijatia skeptického záveru sa tieto presvedčenia zdajú byť nemožné iba z dôvodu uvažovania o človeku nezávisle na jazykovej komunite, do ktorej patrí. Uchopenie významu slova jednotlivcom v takomto rámci musí spočívať na nejakom fakte o jeho mentálnom stave, fakte o jeho dispozícii jednat' alebo na fakte o jeho konečnom počte užití daného slova – všetky tieto možnosti vedú k paradoxu nasledovania pravidla. Kripke však tvrdí, že uchopenie významu slova jednotlivcom je možné vysvetliť, ak ho budeme chápať ako člena určitej jazykov komunity. V takomto výkladovom rámci je akt prisúdenia uchopenia významu slova jednotlivcom pojmávaný ako súčasť spoločenskej praxe, teda ako spočívajúci v prijatí jednotlivca do jazykového spoločenstva. Prijatie do jazykového spoločenstva má charakter zmeny prístupu k danému jednotlivcovi, a je podmienené tým, že členovia spoločenstva usúdia, že sa jednotlivec pri užívaní slov riadi rovnakými pravidlami ako oni. To či sa jednotlivec riadi správnym pravidlom tak spočíva na posúdení jeho správania ostatnými členmi, nie na faktoch o samotnom jednotlivcovi. Konkrétne použitie slova jednotlivcom je správne, ak si ostatní členovia jazykového spoločenstva myslia, že by ho oni sami takým spôsobom v danej situácii použili. Zhodu v spôsobe použitia slova spoločenstvo posudzuje na základe vonkajších kritérií správania jednotlivca. To, že členovia jazykového spoločenstva pristupujú k jednotlivcovi tak, že prisudzujú jeho slovám význam, je podmienené tým, že ho prijali medzi seba a že jeho ďalšie správanie sa na základe daných kritérií nezačne príliš odchyľovať. Správanie jednotlivca posudzované nezávisle na jazykovom spoločenstve nemôže byť označené ako nasledovanie pravidla. Kripke tvrdí, že v rámci jeho interpretácie Wittgensteinovho popisu fungovania jazyka je možné zachovať intuitívnu predstavu, že pri užívaní slov sa človek riadi určitým pravidlom. Túto predstavu odôvodňuje Kripke tým, že ak je jednotlivec súčasťou určitého jazykového spoločenstva, je oprávnený považovať každé svoje nové použitie slova za správne iba na základe svojho sklonu, takým spôsobom reagovať. Táto predstava nevedie k paradoxu nasledovania pravidla, pretože správanie jednotlivca podlieha kontrole a korekciám zo strany jazykového spoločenstva, čo zabezpečuje obecnú zhodu v reakciách. Spôsob akým aplikuje pravidlo jednotlivec, nie je odôvodnený ničím iným ako jeho sklonom ho takto aplikovať. Rovnako aj hodnotenie toho, či jednotlivec nasleduje pravidlo správne, spočíva iba v porovnaní sklonu jednotlivca s sklonmi ostatných členov jazykového spoločenstva. To, že panuje obecná

zhoda v reakciách členov spoločenstva je neodôvodneným faktom, ktorý je nevyhnutným predpokladom existencie jazyka.

4.3 McDowellov výklad riešenia paradoxu

McDowell sa v článku *Wittgenstein o nasledovaní pravidla* venuje kritike pokusov o antirealistickú interpretáciu myšlienok, ktoré Wittgenstein predstavuje vo *Filozofických skúmaníach*. Antirealistická pozícia je charakterizovaná odmietnutím filozofického realizmu, ktorý háji presvedčenie, že význam slov je určený niečím objektívnym – nejakými faktami o svete.¹⁰⁹ Filozofický realizmus pojíma existenciu faktov ako nezávislú na spôsobe, akým sa k nej vzťahuje ľudské vnímanie a myslenie. Prívrženci antirealizmu poukazujú na opačné smerovanie tejto závislosti. Ku skutočnosti pristupujú ako k jednému z pojmov, ktorý je v podstatnej miere formovaný spôsobom, akým ľudia myslia a hovoria.

Terčom McDowellovej kritiky sa stáva aj Kripkeho interpretácia, ktorú som vyložil v predchádzajúcich kapitolách. McDowell nespochybňuje správnosť Kripkeho popisu samotného paradoxu nasledovania pravidla, nesúhlasí však s jeho interpretáciou úlohy, ktorú paradox nasledovania pravidla zohráva v rámci argumentačnej línie *Filozofických skúmaní*, ani s jeho výkladom spôsobu, akým Wittgenstein paradox rieši.¹¹⁰ McDowellova argumentácia má dva ciele: jedným je snaha ukázať, že Kripkeho výklad je dezinterpretáciou myšlienok Wittgensteina, druhým je poukázanie na problémy, ku ktorým tento výklad vedie. McDowell pri hodnotení pozície, ktorú Kripke prisudzuje Wittgensteinovi, skúma úspešnosť jej ambície vyhnúť sa absurdnému dôsledku paradoxu nasledovania pravidla – nezmyselnosti jazyka.¹¹¹ Kripkem predstavený výklad podľa neho túto základnú ambíciu nenapĺňa a nutne vedie k popisu fungovania jazyka, v rámci ktorého sa stráca jeho normatívny charakter.¹¹² Predstava objektívneho významu slova, ktorý determinuje spôsob, akým by malo byť užívané, sa v rámci tohto popisu jazyka stáva iba ilúziou. McDowell sa snaží zároveň vyložiť alternatívnu interpretáciu textu *Filozofických skúmaní*, ktorá je podľa neho v súlade s Wittgensteinovými

---

¹⁰⁹ Glombíček, Petr. *Diskuse o soukromém jazyce*. In: Glombíček, Petr (eds.). *Soukromý jazyk, pravidla a Wittgenstein*. Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR: Praha, 2006, s. 25.

¹¹⁰ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 88-91 a 98-101.

¹¹¹ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 87-88.

¹¹² McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 137.

myšlienkami.¹¹³ Jej súčasťou je aj odlišné pojatie Wittgensteinoho riešenia paradoxu nasledovania pravidla. McDowell sa pokúša ukázať, že Wittgenstein našiel cestu medzi filozofickým realizmom, ktorý vedie k paradoxu nasledovania pravidla, a antirealistickou pozíciou, ktorá podľa neho vedie k deštrukcii objektivity.¹¹⁴

McDowell uvádza v pochybnosť hneď východiskovú tézu Kripkeho interpretácie riešenia paradoxu nasledovania pravidla: McDowell odmieta tvrdenie, že Wittgenstein prijíma skeptický zaver.¹¹⁵ Poukazuje na skutočnosť, že Kripke v snahe podložiť túto interpretáciu citáciou textu *Filozofických skúmaní* vynecháva bezprostredne nadväzujúcu pasáž, z ktorej evidentne vyplýva, že sa Wittgenstein voči predchádzajúcej myšlienke kriticky vymedzuje.

„Náš paradox bol takýto: nejaké pravidlo by nemohlo určiť žiadny spôsob jednania, pretože s pravidlom je možné uviesť v zhodu akýkoľvek spôsob jednania. Odpoveď znela: Ak sa dá každý spôsob jednania uviesť s pravidlom v zhodu, potom sa dá uviesť aj do rozporu s ním. Neexistovala by tým pádom ani zhoda, ani rozpor.

Že tu je určité nedorozumenie, ukazuje sa už v tom, že pri tomto myšlienkovom pochodu výklad pre nás odkazuje na ďalší výklad; ako keby nás každý uspokojil aspoň na okamih, než pomyslíme na určitý výklad, ktorý je zase za týmto výkladom. Tým totiž ukazujeme, že existuje určité pojatie pravidla, ktoré nie je výkladom; ale prejavuje sa pri jednotlivých prípadoch použitia tým, čomu hovoríme „riadiť sa pravidlom“ a čomu hovoríme „jednať v rozpore s ním“.

Preto existuje určitý sklon povedať, že každé jednanie podľa pravidla je výkladom. Slovom „vykladať“ by sa však malo označovať iba to, že sa jedno vyjadrenie pravidla nahrádza nejakým iným.“¹¹⁶

Tento Kripkeho interpretačný krok podľa McDowella pôsobí ako pokus o falšovanie Wittgensteinových myšlienok.¹¹⁷ Kripke tvrdí, že Wittgenstein odmieta možnosť priameho riešenia paradoxu nasledovania pravidla a tým pádom prijíma nasledujúci skeptický záver: význam užitých slov nie je konštituovaný žiadnym faktom.¹¹⁸ Skutočnosť, že vo Filozofických skúmaníach nie je možné objaviť priame potvrdenie skeptického záveru, Kripke odôvodňuje Wittgensteinovou snahou vyhnúť sa sporom

---

¹¹³ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 118-138.

¹¹⁴ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 107-108.

¹¹⁵ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 88-91.

¹¹⁶ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I 201.

¹¹⁷ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 88.

¹¹⁸ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 69-71 a 86.

s bežnými užitiami jazyka.¹¹⁹ V náležitom kontexte majú totiž oprávnenie a určitú úlohu aj tvrdenia, ktoré pristupujú k významu výpovedí ako k faktu. Keďže je možné si predstaviť, že správnym spôsobom je možné chápať aj formuláciu filozofického realizmu, Wittgenstein sa vyhýba jej kategorickému odmietnutiu.¹²⁰ Kripke si je však istý, že Wittgenstein odmieta filozofické vysvetlenie bežných výpovedí o mienení a významu slov existenciou „superlatívnych faktov“. ¹²¹ Pojem „superlatívny fakt“ odkazuje na §191 a §192 vo *Filozofických skúmaniach*, kde Wittgenstein odmieta zmysluplnosť určitej predstavy o význame slov. Je ňou predstava, že pri mienení slova pojmame naraz všetky jeho použitia. Wittgenstein tvrdí, že táto predstava vzniká ako následok tendencie filozofie užívať rôzne vyjadrovacie spôsoby izolovane od kontextu, v ktorých majú zmysel a spôsobom, ktorý je odlišný od ich role v bežnom použití. Kripke tvrdí, že jeho výklad Wittgensteinovho stanoviska vo vzťahu k paradoxu nasledovania pravidla je formulovaný priamočiarejšie, zodpovedá však Wittgensteinovým presvedčeniam.

McDowell kriticky hodnotí spôsob, akým Kripke stavia celú diskusiu o paradoxe nasledovania pravidla.¹²² Vzhľadom k tomu, že neexistuje priama textová evidencia dokazujúca prijatie skeptického záveru Wittgensteinom, Kripkeho výklad v podstatnej miere stojí na jednom predpoklade. Je ním úsudok, že z nemožnosti priameho riešenia paradoxu nasledovania pravidla nutne plyní prijatie jeho záverov. McDowell s týmto úsudkom nesúhlasí a poukazuje na možnosť, ktorú Kripke pri svojom výklade prehliada.¹²³ Platnosť skeptického záveru je možné odmietnuť aj tým, že sa spochybní legitímnosť samotnej skeptickej argumentácie a jej východísk. McDowell tvrdí, že práve táto možnosť zodpovedá Wittgensteinovmu postoju, ktorý prezentuje vo *Filozofických skúmaniach*. Odmietnutie tohto momentu Kripkeho interpretácie by malo dopad na zmysel samotného paradoxu nasledovania pravidla a jeho úlohy v rámci argumentačnej línie *Filozofických skúmaní*.

McDowell tvrdí, že z pasáže, ktorá nasleduje bezprostredne za časťou citovanou Kripkem, jasne plyní, že Wittgenstein považuje úsudok vedúci k paradoxu za chybný.¹²⁴

---

¹¹⁹ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 69-70.

¹²⁰ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 70-71.

¹²¹ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 69.

¹²² McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 99-101.

¹²³ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 88-91.

¹²⁴ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 89-91.

Chybnosť tohto úsudku spočíva v tom, že stojí na určitom nedorozumení – na nesprávnom pojatí pravidla. Jedná sa tu o kritiku konceptu pravidla, s ktorým pracuje skeptická argumentácia. Podľa tohto konceptu je nutne každé uplatnenie pravidla už nejakou jeho interpretáciou. Tým, že užitie slova v súlade s jeho významom Wittgenstein pojíma ako užitie slova v súlade s pravidlami rečovej hry, ktorého je dané užitie súčasťou, pre objasnenie pojmov „význam“ a „chápanie významu“ je nutné vysvetliť fenomén nasledovania pravidla. Ak je každé jednanie podľa pravidla požímané ako výklad, vzniká potreba tento výklad pravidla niečím odôvodniť. To, či človek užíva správne slovo, je vzhľadom k tejto koncepcii pravidla určené tým, či správne vykladá pravidlo jeho užitia. Tu má podľa McDowella základ celá skeptická argumentácia, ktorá vedie k paradoxu nasledovania pravidla.¹²⁵

McDowell poukazuje na textovú evidenciu, ktorá presvedčivo ukazuje, že Wittgenstein vidí pôvod paradoxu nasledovania pravidla v určitom spôsobe chápania pojmu „pravidlo“. Je ním presvedčenie, že uchopenie pravidla a jeho uplatnenie je vždy výkladom – interpretáciou pravidla. Skutočnosť, že Wittgenstein s týmto pojatím pravidla nesúhlasí, je z textu taktiež zrejmá. Kripkeho presvedčenie, že Wittgenstein priamo závery vyplývajúce zo skeptického paradoxu, ktorého zmysel podľa neho stojí na koncepte pravidla, ktorý on sám považuje za chybný, sa tak zdá byť veľmi problematické.

McDowell vystavuje kritike taktiež rolu, ktorú podľa Kripka zohráva paradox nasledovania pravidla v rámci argumentačnej línie *Filozofických skúmaní*.¹²⁶ Wittgenstein tvrdí v tom istom paragrafe¹²⁷, ktorého prvú časť cituje¹²⁸ Kripke, že dôsledky skeptického paradoxu ukazujú, že musí existovať aj také pojatie pravidla, ktoré nie je výkladom. McDowell v súlade s tým tvrdí, že paradox nasledovania pravidla užíva Wittgenstein k predvedeniu absurdných dôsledkov, ku ktorým nutne vedie nesprávne pojatie pravidla.¹²⁹ To, čo Kripke označuje ako skeptickú argumentáciu, je podľa McDowella iba vyvodzovaním dôsledkov z koncepcií významu, ktoré pracujú s nesprávnym konceptom nasledovania pravidla.¹³⁰ Účelom skeptickej argumentácie je

---

¹²⁵ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 101-102.

¹²⁶ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 109.

¹²⁷ Wittgenstein, Ludwig. *Filozofická zkoumání*. I 201.

¹²⁸ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 7.

¹²⁹ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 109.

¹³⁰ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 89-91.

preto ukazovať nesprávnosť predpokladov, na ktorých táto argumentácia spočíva, jej účelom nie je dokázať nevyhnutnosť paradoxu nasledovania pravidla a pravdivosť skeptického záveru.

McDowell tvrdí, že pre nepochopenie úlohy paradoxu nasledovania pravidla Kripke popisuje jeho riešenie ako dilemu, ktorá ma iba dve vetvy. Jedným riešením je objavenie faktu, ktorý fixuje pravidlo s jeho interpretáciou. To je podľa McDowella možné iba v prípade, ak prijmeme mytologickú predstavu rozumenia, ktoré premostňuje priepasť medzi pravidlom a jednaním, a ktoré zabezpečuje „superpevné“ spojenie medzi slovom a jeho použitím. McDowell ukazuje, že Wittgenstein tieto predstavy na viacerých miestach kritizuje a zosmiešňuje, avšak odmieta Kripkeho interpretáciu, že sa jedná o argumenty pre prijatie skeptického záveru.¹³¹ Druhou vetvou dilemy je prijatie samotného skeptického záveru. McDowell však rozoznáva možnosť, ktorá týmto dvom vetvám predchádza – odmietnutie takého pojatia pravidla, na ktorom paradox nasledovania pravidla stojí. Toto riešenie podľa McDowella volí Wittgenstein vo *Filozofických skúmaníach*.

Teraz predstavím McDowellov výklad Wittgensteinovho riešenia skeptického paradoxu. Wittgenstein podľa neho predstavuje svoje riešenie paradoxu v § 202 *Filozofických skúmaní*.

„Preto je riadenie sa pravidlom“ určité prax. A byť presvedčení, že sa riadime pravidlom, nie je: riadiť sa pravidlom. A preto sa nemôže nikto pravidlom riadiť iba súkromne (privatim), pretože inak by presvedčenie že sa človek riadi pravidlom, bolo to isté ako riadiť sa pravidlom.“¹³²

McDowell tvrdí, že tu Wittgenstein popisuje také chápanie pravidla, ktoré by uchopenie a aplikáciu pravidla nepojímalo ako akty interpretovania pravidla.¹³³ Riešením je také pojatie pravidla, ktoré sa prejavuje pri jednotlivých jeho použitíach tým, čomu hovoríme „nasledovať pravidlo“ a čomu hovoríme „jednať v rozpore s ním“. Nasledovanie pravidla je pri tom určitou praxou.

Ďalšou pasážou v ktorej podľa McDowella Wittgenstein popisuje správny koncept pravidla je § 198, kde Wittgenstein opakuje problém, ku ktorému vedie neadekvátny koncept pravidla a následne podáva rozvitejšie vysvetlenie pojmu praxe. Na príklade,

---

¹³¹ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 100-101.

¹³² Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I 202.

¹³³ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 102-103.

v ktorom sa človek riadi ukazovateľom cesty, Wittgenstein skúma čo zaručuje spojenie medzi ukazovateľom cesty a jednaním človeka. Toto spojenie nie je sprostredkované interpretáciou ukazovateľa cesty. Človek jedná tak ako bol naučený reagovať v danom prípade. V tomto bode McDowell upozorňuje na Wittgensteinovu snahu predísť nesprávnej interpretácii jeho vysvetlenia nasledovania pravidla. Bola by ňou predstava, že výcvik zaručuje iba kauzálne spojenie medzi prítomnosťou ukazovateľa cesty a reakciami človeka. V takomto prípade by nasledovanie pravidla bolo možné redukovať na behaviorálny popis reakcií človeka v rôznych situáciách. McDowell však tvrdí, že Wittgenstein takúto predstavu nepovažuje za správnu.

Wittgenstein tvrdí, že človek nasleduje pravidlo „slepo“.¹³⁴ To znamená, že spôsob, akým uplatňuje pravidlo, nie je ničím odôvodnený, jedná tak ako bol naučený jednať. Prax nasledovania pravidla podľa Wittgensteina predpokladá existenciu určitej zhody v reakciách. Snaží sa však jasne rozlíšiť, že zhoda v reakciách nie je zhodou v názoroch.¹³⁵ Určitá zhoda v reakciách, do ktorej je človek uvádzaný výcvikom, je predpokladom existencie jazyka. Výcvik má však slúžiť k uvedeniu človeka do spoločenskej zvyklosti. Až v rámci jazyka je možné pýtať sa a podávať odôvodnenie svojich názorov. Bez zhody v uplatňovaní pravidiel by nemohla existovať ani rečová hra „odôvodňovanie názorov“. Podľa McDowella v tejto pasáži Wittgenstein popisuje skutočnosť, že pri snahe odôvodňovať spôsob užitia slov sa v nejakom momente dostaneme do stavu, kedy môžeme iba konštatovať, že dané slovo sa proste týmto spôsobom užíva – jedná sa o úroveň dna, na ktorom odôvodňovanie stráca zmysel.¹³⁶ Práve zhoda v tomto používaní slov umožňuje ľuďom podieľať sa na rečových hrách – je predpokladom zmysluplnosti odôvodňovania. McDowell sa pri tom odvoláva na Wittgensteinov citát z *Poznámok o základoch matematiky*, v ktorom tvrdí, že nasledovanie pravidla je pre jazykovú hru „FUNDAMENTÁLNE“.¹³⁷ McDowell však upozorňuje pred nesprávnym výkladom „dna“. Nejedná sa podľa neho o úroveň, na ktorej by bolo možné popísať iba chovanie ľudí, ich dispozície jednať v budúcnosti určitým spôsobom a ich mentálne stavy, ktoré sprevádzajú dané chovanie. Podľa McDowella

---

¹³⁴ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I 219.

¹³⁵ Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. I 241.

¹³⁶ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 104-107.

¹³⁷ Wittgenstein, Ludwig. *Remarks on the Foundations of Mathematics*, eds. G. E. M. Anscombe, Blackwell, Oxford, 1978, VI-35.

práve takýto popis jazyka prisudzujú Wittgensteinovi prívrženci antirealizmu. McDowell tvrdí, že aj popis dna, na úrovni ktorého končí odôvodňovanie spôsobu užívania slov, musí obsahovať normatívne pojmy.¹³⁸ McDowell je totiž skeptický voči možnosti vysvetliť pojem „význam“ prostredníctvom popisu jazyka, ktorý je čisto deskriptívny.

McDowell charakterizuje program *Filozofických skúmaní* nasledovne. Zámerom Wittgensteina je podľa neho formulovať strednú cestu medzi dvomi pozíciami – „preplávať medzi Skyllou a Charybdou“. ¹³⁹ Skyllou je pojmávanie pravidla ako výkladu, ktoré nutne vedie k dvom vetvám dilemy, ktoré vo svojom výklade predstavuje Kripke. Jednou vetvou je prijatie mytologickej predstavy uchopenia interpretovaného významu, druhou je prijatie záveru paradoxu nasledovania pravidla, ktorý podľa McDowella nutne vedie k jeho absurdným dôsledkom. Vyhnutie sa Skylle spočíva v odmietnutí konceptu, ktorý chápe nasledovanie pravidla ako výklad. Odmietnutie tohto konceptu však môže viesť k Charybde, ktorá spočíva v popise jazyka, ktorý neobsahuje normatívne pojmy. V takom rámci nie je možné vysvetliť pojmy „význam“ a „chápanie“ spôsobom, ktorý by zodpovedal intuitívnym predstavám o jazyku. V rámci tohto popisu by predstava významu slova determinujúceho všetky jeho možné užitia bola iba ilúziou. McDowell tvrdí, že popretie tejto intuitívnej predstavy nutne vedie k deštrukcii pojmu objektivity. Skutočným zámerom Wittgensteina je teda vyhnúť sa týmto dvom krajným pozíciám. Úlohou Wittgensteina je preto ukázať, ako je možné zároveň udržať dve na prvý pohľad protikladné predstavy. Predstavy, že užívanie slov je zároveň neodôvodnenou reakciou na situáciu a zároveň nasledovaním pravidla. Kľúčom k riešeniu tohto problému je podľa McDowella odkaz na spoločnú prax.¹⁴⁰

McDowell predstavuje svoj výklad Wittgensteinovho riešenia paradoxu nasledovania pravidla na pozadí kritiky antirealistickej interpretácie *Filozofických skúmaní* Crispina Wrighta.¹⁴¹ Antirealistická pozícia podľa McDowella odmieta zmysluplosť predstavy, ktorá pojíma rozumenie slova ako uchopenie vzorca jeho aplikácie, ktorý by bol nezávislý na schválení ostatnými členmi jazykovej komunity.¹⁴² Odmietnutie tejto predstavy je

---

¹³⁸ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 106-107.

¹³⁹ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 107-108.

¹⁴⁰ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 108.

¹⁴¹ Vid. Wright, Crispin. *Wittgenstein on Foundations of Mathematics*. Duckworth: London, 1980.

¹⁴² McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 77-78.

motivované tým, že paradox nasledovania pravidla ukázal, že nasledovanie vzorca, ktorý jednotlivec uchopil prostredníctvom súkromnej interpretácie, nie je možné považovať za jednanie, ktoré je determinované pravidlom.¹⁴³ Porozumenie slova preto nespočíva v súkromnom uchopení jeho významu, ale v jeho používaní, ktorému sa dostáva prijatia zo strany ostatných členov jazykového spoločenstva.¹⁴⁴ Správnosť použitia slov jednotlivcom ostatný členovia nehodnotia na základe súladu jeho správania s významom, ktorý slovu prideluje spoločnosť. Na úrovni jazykového spoločenstva preto nie je možné rozlišovať medzi správnym a nesprávnym hodnotením užitia slov – spoločenstvo má rolu autority, pre ktorú neexistuje žiadny štandard.¹⁴⁵

Antirealizmus sa snaží udržať normatívny charakter významu slov, napriek odmietnutiu predstavy, ktorá pojíma pochopenie slova ako uchopenie na schválení nezávislého pravidla.¹⁴⁶ Pojem „význam“ však vysvetľuje v rámci deskriptívneho popisu jazyka.¹⁴⁷ V takomto rámci je možné užívanie slov popísať iba ako určité chovanie jednotlivcov, ktoré má povahu reagovania na okolnosti v súlade s ich dispozíciami, a ktoré je sprevádzané mentálnymi stavmi ako napríklad pocit, že je jednotlivec vedený a schvaľuje svoje reakcie. Odkaz na jazykové spoločenstvo do tohto obrazu vnáša iba skutočnosť, že medzi okolnosti, na ktoré jednotlivec reaguje podľa svojej dispozície, patrí aj chovanie iných ľudí v okolí jednotlivca. Tento popis jazyka je doplnený predpokladom, že existujú paralely medzi spôsobmi, akými reagujú jednotlivci na okolnosti a aké mentálne stavy tieto reakcie sprevádzajú, ak sú príslušníkmi rovnakého živočíšneho druhu a prešli rovnakým výcvikom, ktorý im vštiepil dispozície reagovať daným spôsobom.

McDowell tvrdí, že v rámci antirealistického popisu jazyka nie je možné vyjadriť skutočnosť, že chovanie a vnútorné prežívanie jednotlivcov podlieha nejakej autorite mimo ich dispozíciu reagovať určitým spôsobom.¹⁴⁸ McDowell dáva ako príklad jednanie „tvrdenie, že je predmet žltý“. V rámci antirealistického popisu jazyka je podľa neho nemožné popísať dané jednanie inak ako zvieracie vydávanie zvukov bez významu. McDowell tvrdí, že antirealistický výklad Wittgensteinovej pozície nie je možné odlíšiť

---

¹⁴³ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 84.

¹⁴⁴ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 94-98.

¹⁴⁵ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 97

¹⁴⁶ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 93.

¹⁴⁷ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 114-117.

¹⁴⁸ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 97-98.

od pozície, „podľa ktorej nám možnosť stratiť krok s našimi blíznymi poskytuje ilúziu, že sme predmetom noriem, a tým pádom ilúziu nachádzania a vyjadrovania významov.“¹⁴⁹ McDowell tvrdí, že problém antirealistickej pozície spočíva v skutočnosti, že „dno“ (na úrovni ktorého končí odôvodňovanie užitia slov), umiestňuje nižšie, ako je to podľa Wittgensteina možné.¹⁵⁰ Antirealizmus sa tak snaží vysvetliť pojmy významu a objektivity prostredníctvom deskriptívneho popisu správania a vnútorného prežívania jednotlivcov – na úrovni, na ktorej chýba čokoľvek normatívne. Táto snaha posunúť úroveň popisu jazyka na úroveň deskriptívneho popisu je motivovaná tým, že antirealizmus odmieta predstavu uchopenia pravidla, ktoré je nezávislé na schválení. Pokúša sa preto o vysvetlenie normatívneho charakteru pojmu významu prostredníctvom pojmu nasledovania pravidla, ktorý však redukuje na deskriptívny popis dispozícií jednotlivcov reagovať určitým spôsobom.¹⁵¹

Podľa McDowella je nemožné vysvetliť vzťah podriadenia jednotlivca normám jeho otvorenosťou ku korektúram jeho správania zo strany ostatných členov jazykového spoločenstva.¹⁵² Vzhľadom k tomu, na akej úrovni antirealisti popisujú jazyk, otvorenosť voči korektúram slúži len ako vysvetlenie sklonu jednotlivca upadať do ilúzie, že jeho užívanie slov sa riadi určitými pravidlami. Možnosť takého vysvetlenia, ktoré udrží zmysluplnosť pojmu významu, je preto podľa McDowella závislá na odmietnutí antirealistického výkladu jazyka.

McDowell tvrdí, že Wittgenstein nevylučuje so svojho obrazu „dna“ normy.¹⁵³ Dokazuje to nasledovným Wittgensteinovým tvrdením:

„Používať výraz bez odôvodnenia neznamená používať ho neoprávnene.“¹⁵⁴

McDowell ďalej opakuje Wittgensteinovo presvedčenie, že nasledovanie pravidla je pre jazykovú hru fundamentálne.¹⁵⁵ Nasledovanie pravidla je preto nutné chápať ako normatívny pojem, na ktorom stojí zachovanie intuitívneho pojmu významu, ktorý bude

---

¹⁴⁹ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 98.

¹⁵⁰ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 134.

¹⁵¹ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 115-116.

¹⁵² McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 117.

¹⁵³ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 106.

¹⁵⁴ Wittgenstein, Ludwig. *Remarks on the Foundations of Mathematics*, VII-40.

¹⁵⁵ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 106-107.

skutočne determinovať spôsob užívania slov. Tu však Wittgensteinovi hrozí narazenie na Skyllu, ktoré by spočívalo v prijatí obskúrneho konceptu, ktorý by pojímal význam ako pravidlo, ktoré samo získava rozsah k ďalším prípadom. Takýto koncept je tým, čo Kripke nazýva pokusom o priame riešenie nasledovania pravidla. Wittgenstein preto musí dokázať, že existuje také vysvetlenie nasledovania pravidla, ktoré ho nepojíma ako interpretáciu, ale ani ako dispozíciu jednat' v súlade s nejakou pravidelnosťou, ako je tomu v prípade pozície antirealizmu.¹⁵⁶

McDowell tvrdí, že kľúč k riešeniu tohto problému spočíva v odmietnutí predstavy, ktorú obe tieto krajné pozície zdieľajú.¹⁵⁷ Antirealizmus odmieta myšlienku, že pripísať význam výpovedi človeka znamená utvoriť si hypotézu o nejakom skrytom fakte, ktorý sa skrýva za povrchom jeho jazykového chovania. McDowell schvaľuje odmietnutie tejto predstavy, upozorňuje však, že antirealisti prevzali koncept povrchu jazykového chovania, s ktorým táto chybná predstava pracuje. Povrch jazykového chovania McDowell charakterizuje ako popis toho, čo si hovorcovia jazyka navzájom sprístupňujú. Práve tu má podľa McDowella pôvod antirealistická snaha situovať vysvetlenie jazyka na úroveň deskriptívneho popisu chovania jednotlivcov. Na takejto úrovni je však zachovanie normatívneho charakteru významu možné iba za cenu prijatia tej predstavy, ktorá ho pojíma ako súkromné uchopenie určitej interpretácie pravidla.

McDowell tvrdí, že za účelom vyhnutia sa obom nesprávnym pozíciám Wittgenstein odmieta takýto koncept povrchu jazykového správania. Alternatívne pojatie podľa McDowella charakterizuje tento povrch prostredníctvom obsahov výpovedí – myšlienok, ktoré výpovede vyjadrujú.¹⁵⁸ V rámci takéhoto popisu jazyka si hovorcovia jazyka navzájom sprístupňujú priamo to, čo svojimi výpoveďami mienia. Podmienkou takejto funkcie jazyka je ich príslušnosť k rovnakému jazykovému spoločenstvu. Avšak Wittgensteinovo pojatie príslušnosti k jazykovému spoločenstvu je podľa McDowella vzdialené antirealistickému popisu.

---

¹⁵⁶ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 107-108.

¹⁵⁷ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 118.

¹⁵⁸ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 118-125.

„... zdieľané členstvo v jazykovom spoločenstve nie je iba záležitosťou korelácie v aspektoch vonkajšku, ktorý ponúkame kdekomu, ale vybavuje nás k tomu, aby sme si navzájom otvorili myseľ vďaka tomu, že si ponúkame iné zovňajšky, než ponúkame tým, ktorí k nám nepatria.“¹⁵⁹

Príslušnosť k rovnakému jazykovému spoločenstvu umožňuje jej členom počuť, čo druhí mienia, priamo v ich slovách, bez sprostredkovania interpretáciou. McDowell si je vedomí, že tento fakt závisí na existencii určitej zhody v reakciách členov jazykového spoločenstva, avšak upozorňuje, že sa jedná o úroveň popisu, na ktorej nemajú zmysel normatívne pojmy a ktorý preto nemôže slúžiť k vysvetleniu jazyka.¹⁶⁰

McDowell poukazuje na problém toho, čo je možné v rámci antirealistického popisu konštatovať o jazykovom chovaní ľudí. Tvrdí, že na základe popisu vonkajšieho chovania a mentálnych stavov jednotlivca je možné mu prisúdiť nanajvýš nejakú dispozíciu.¹⁶¹ Bez toho, aby tento popis jazykového chovania predpokladal porozumenie jazyku, nie je možné vôbec určiť, k čomu je vlastne jedinec disponovaný. Táto McDowellova myšlienka je podľa mňa spojená s problémom, ktorého si všíma Peter Winch.¹⁶² Ten tvrdí, že samotný pojem pravidelnosti má zmysel iba vo vzťahu k určitému pravidlu.

„Pravidelnosť alebo jednotnosť znamená, že za rovnakých podmienok trvale dochádza k javu toho istého druhu; tvrdenia o jednotnosti tým pádom nutne predpokladajú súdy o tom, čo je totožné.“¹⁶³

Kritéria totožnosti sa však nutne vzťahujú k nejakému pravidlu. Tie isté dve udalosti je vzhľadom k rôznym pravidlám totožnosti možné považovať zároveň za rovnaké a zároveň za rozdielne. Popis jazykového chovania, ktorý by sa pokúšal redukovať fenomén nasledovania pravidla členmi jazykového spoločenstva na zhodu v pravidelnostiach, ktoré vykazuje správanie jednotlivcov, pri tom musí nutne využívať porozumenie jazyka. Antirealistická snaha popisovať jazykové chovanie bez využitia normatívnych pojmov preto nemôže zachovať intuitívnu predstavu o význame a objektivite.

---

¹⁵⁹ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 124.

¹⁶⁰ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 121-122.

¹⁶¹ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 115-116.

¹⁶² Winch, Peter. *Idea sociální vědy*. Centrum pro studium demokracie a kultury: Brno, 2004, s. 85-87.

¹⁶³ Winch, Peter. *Idea sociální vědy*, s. 85.

McDowell ukazuje, že jeho výklad Wittgensteinovej pozície umožňuje zachovať intuitívny pojem objektivity, ktorý sa v rámci antirealistického výkladu stráca.¹⁶⁴ Pojem objektivity predpokladá existenciu faktov, ktoré sú nezávislé na spôsobe a výsledkoch pozorovania.¹⁶⁵ Pravdivosť tvrdení o faktoch je v rámci antirealistického popisu jazyka závislá na schválení členmi jazykovej komunity. McDowell preto musí dokázať, že v rámci jeho popisu jazyka je možné odôvodniť existenciu tvrdení, ktorých pravdivosť je nezávislá na schválení. McDowell tvrdí, že nasledovanie pravidla chápané ako prax je v rozpore s určitým pojatím faktu a pravdivosti.¹⁶⁶ Toto pojetie McDowell označuje ako samostatný filozofický realizmus, ktorý je blízky realizmu z debaty o univerzáliách. Táto teória chápe fakt ako skutočnosť, ktorá je absolútne nezávislá na ľuďoch a spôsobe, akým pojmajú skutočnosť. Pravdivý súd musí byť výkonom čistého rozumu, ktorý je absolútne nezávislý na ľudskej prirodzenosti a spôsobe, akým súdi. Zmysluplnosť tejto koncepcie podľa McDowella záleží na dvoch predpokladoch, ktoré sú chybné. Prvým je opomenutie skutočnosti, že vety, ktoré vyjadrujú určitý fakt o svete, a ktoré môžu byť nositeľmi pravdy, majú nejaký zmysel iba vďaka svojmu významu. Druhým je predpoklad, že významy existujú sami o sebe, nezávisle na existencii a jednaní ľudí. Tento predpoklad umožňuje popísať súdenie ako abstraktný výkon, ktorý nie je ľudskou aktivitou.

Wittgenstein takéto pojetie objektivity vyvracia svojím pojatím nasledovania pravidla, ktoré vyvracia koncept chápania slova ako uchopenia významu, ktorý sám od seba determinuje všetky správne užitia slova.

„Určitý výkon, „vnútorný“ alebo zrejmy, môže byť aplikáciou pojmu – súdom alebo zmysluplnou výpoveďou – jedine vtedy, ak je viazaný obmedzeniami, ktoré ten pojem kladie.“¹⁶⁷

Tu McDowell opakuje poznatok, že vzťah významu a užitia slova je normatívny, v nasledujúcej vete však objasní, ako zmena chápania nasledovania pravidla mení celý horizont uvažovania o fakte a pravdivosti.

„A byť riadený obmedzeniami neznamena byť (nejakým okultným spôsobom) vedený autonómnym významom (superpevnou mašineriou), ale jednaním v rámci spoločenskej

---

¹⁶⁴ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 126-130.

¹⁶⁵ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 77-78.

¹⁶⁶ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 126-127.

¹⁶⁷ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 126-127.

zvyklosti. Ak sa potom začne niečo podieľať na relevantných zvyklostiach, začína to tiež byť vôbec schopné vynášať nejaké sudy.“¹⁶⁸

McDowell upozorňuje, že odmietnutie takéhoto krajného realizmu nie je možné interpretovať ako prijatie pozície antirealizmu.¹⁶⁹ McDowell to odôvodňuje tým, že Wittgesnteinova pozícia neimplikuje opustenie pojatia významu založeného na pravdivostných podmienkach, ak je chápané náležitým spôsobom. Pravdivostné podmienky sú určené v rámci jazyka, ktorého existencia spočíva na spoločenskej praxi nasledovania pravidla. Wittgesnteinov pojem nasledovania pravidla tak zdanlivo vylučuje existenciu faktov, ktoré by boli nezávislé na spoločenskom konsenze. McDowell však tvrdí, že upúšťa iba od krajného presvedčenia, že existujú fakty, ktoré sú pravdivé nezávisle na ich formulácii v zmysluplnom jazyku a nezávisle na pravidlách, na základe ktorých sa vetám priraduje pravdivostná hodnota.

Krajní realizmus pracuje s predstavou faktu, ktorý v nejakom zmysle korešponduje s pojmami neuchopeného usporiadania vecí o sebe. McDowell tvrdí, že fakt má zmysel iba v rámci jazyka, ktorý existuje vďaka praxi nasledovania pravidla, na ktorej sa podieľajú členovia jazykového spoločenstva. Antirealististi sa pokúšajú tvrdiť, že samotná prax priradovania pravdivostnej hodnoty tvrdeniam nie je určená žiadnym faktom, ale spočíva na konsenze jazykového spoločenstva.¹⁷⁰ Vzhľadom k tomu, že samotné pojmy „fakt“ a „pravda“ majú zmysel iba s odkazom na ich úlohu v rečovej hre, jedná sa podľa McDowella o tvrdenie, ktoré je nezmyselné. To, čo sa pokúša márne formulovať v jazyku antirealizmus, je podľa McDowella možné iba ukázať.¹⁷¹

Teraz už môžem pristúpiť k vysvetleniu toho, ako sa McDowellova kritika antirealistickej pozície týka Kripkeho výkladu. Po tom, čo McDowell uviedol svoje argumenty proti Kripkeho interpretácii textu *Filozofických skúmaní*, pokračuje skúmaním presvedčivosti samotnej pozície, ktorú Kripke chybné prisudzuje Wittgensteinovi.¹⁷² McDowell upriamuje svoju pozornosť na Kripkeho pokus vyložiť riešenie paradoxu nasledovania pravidla ako riešenie skeptické. Označenie „skeptické riešenie“ znamená, že mu

---

¹⁶⁸ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 127.

¹⁶⁹ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 127-128.

¹⁷⁰ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 128-129.

¹⁷¹ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 129

¹⁷² McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 87-88, 98-101, 110-113 a 136-137.

predchádza uznanie legitimacy skeptickej argumentácie a potvrdenie pravdivosti skeptického záveru. Predmetom tohto skúmania už nie je súlad skeptického riešenia s Wittgensteinovým postupom. Zámerom je zhodnotiť úspešnosť skeptického riešenia vzhľadom k ambíciám, ktoré má podľa Kripke toto riešenie naplniť. Kripke tvrdí, že účelom skeptického riešenia je vyhnúť sa absurdným dôsledkom, ktoré zdanlivo nutne vyplývajú z prijatia skeptického záveru.¹⁷³ Aby bolo skeptické riešenie úspešné, musí ukázať, že skeptický záver je konzistentný s existenciou zmysluplného jazyka. Skeptický záver znie: neexistuje žiadny fakt, ktorý by konštituoval význam výpovede. Skeptické riešenie musí ukázať, že aj po prijatí tejto tézy je možné zachovať intuitívny pojem významu. Intuitívny pojem významu musí zahrňovať presvedčenie, že užívanie slov v súlade s ich významom nie je arbitrárne. V tomto bode kladie McDowell ďalšie kritérium úspešnosti skeptického riešenia. Tvrdí, že zachovanie intuitívneho pojmu objektivity závisí na spôsobe, akým skeptické riešenie vysvetlí vzťah medzi významom slova a jeho kompetentným použitím.

„V stávke je myšlienka, že veci sú tak a tak v každom prípade, či už sa zaoberáme, o ktorú ide, rozhodneme skúmať, alebo nie, a či už naše skúmanie dopadne akokoľvek. Táto predstava vyžaduje určité pojmami toho, ako je vôbec možné správne povedať, že sa veci nejak majú – či už potom o tom povieme čokoľvek, ak vôbec niečo; a tento pojem správnosti môže byť jedine pojmom toho, ako sa vzorec aplikácie, ktorý uchopujeme, keď dochádzame k porozumeniu danému pojmu, týka relevantného prípadu nezávisle na aktuálnym výsledkom všetkých skúmaní.“¹⁷⁴

McDowell v tejto pasáži formuluje predpoklady toho, aby uvažovanie o objektívnej realite malo zmysel. Rozlišuje pri tom, že predpokladom zmysluplnosti objektivity nie je možnosť jej adekvátneho poznania. Nejedná sa teda o epistemologickú otázku, či sú ľudia schopní správne zhodnotiť pravdivosť tvrdení o svete. Jedná sa o zmysluplnosť samotného pojmu objektívnej reality. Zmysluplnosť predstavy objektívnej reality stojí na možnosti formulovať v jazyku fakty. Predstava reality si môže udržať svoj objektívny charakter iba pod podmienkou, že je možné pojmiami správne vyjadriť určitý stav reality (bez ohľadu na to, či tento stav skutočne nastal – bez ohľadu na to, či je dané tvrdenie pravdivé). Tu sa však dostávame k problému vzťahu medzi významom pojmu a jeho správnym užitím. Ak by správnosť užitia pojmov bola určovaná arbitrárne alebo na

---

¹⁷³ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 71.

¹⁷⁴ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 78.

základe spoločenského konsenzu, stratila by sa možnosť vyjadriť fakty v jazyku a s tým aj pojem objektivity. Pre zachovanie pojmu objektivity je preto nutné, aby správnosť užitia pojmu závisela iba na význame pojmu a okolnostiach jeho užitia.

Kripke aj McDowell odmietajú zmysluplnosť mytologického konceptu, ktorý pojíma význam ako stroj, ktorý sám od seba určuje správnosť aplikácie pojmu v nekonečnom množstve potenciálnych situácií. Prijatie takéhoto obskúrneho pojatia významu Kripke označuje¹⁷⁵ ako snahu o podanie priameho riešenia paradoxu nasledovania pravidla, McDowell ho označuje¹⁷⁶ ako zúfalú obranu pred paradoxom, ktorý má príčinu v chybnom pojatí nasledovania pravidla ako výkladu. Z McDowellovho popisu vyplýva, že pre zachovanie intuitívneho pojmu objektivity nestačí dokázať, že užívanie slov nie je arbitrárne, ako si kladie za cieľ skeptické riešenie paradoxu nasledovania pravidla. Skeptické riešenie musí ukázať aj to, že užívanie slova je viazané iba obmedzeniami, ktoré kladie význam tohto slova. Antirealistická pozícia podľa McDowella nedokáže splniť tento predpoklad, keďže pojíma nasledovanie pravidla ako jednanie, ktoré je závislé na schválení. Presvedčenie, že kompetentné užitie slova v určitej situácii je determinované jeho významom, je v rámci antirealistického popisu jazyka iba ilúziou.¹⁷⁷ Keďže pojem objektivity podľa McDowella závisí na tomto presvedčení, je možné ho popísať iba ako následok ilúzie.

Na základe McDowellovho výkladu je možné presnejšie formulovať podmienky úspechu Kripkem vyloženého skeptického riešenia. Prvou podmienkou je presvedčivé vysvetlenie skutočnosti, že reč má význam. Druhou podmienkou je vysvetlenie skutočnosti, že kompetentné užitie slova sa riadi významom slova. Treťou podmienkou je také vysvetlenie vzťahu medzi významom slova a jeho užitím, ktoré pojíma tento vzťah ako nezávislý na schválení. McDowell tvrdí, že Kripke si uvedomuje podmienky úspechu skeptického riešenia a v rámci svojich možností sa ich snaží naplniť.¹⁷⁸ Kľúčovým bodom Kripkeho výkladu je uvedenie si skutočnosti, že vzťah významu slova a jeho užitia je normatívny. Práve tento krok odlišuje Kripkov výklad skeptického riešenia od

---

¹⁷⁵ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 69.

¹⁷⁶ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 89-90 a 109.

¹⁷⁷ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 98, 117 a 138.

¹⁷⁸ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 97-98.

pozície antirealistov, ktorý sa pokúšajú vysvetliť jazyk pravidelnosťami v chovaní a prežívaní jednotlivcov.

Ďalším krokom k úspechu skeptického riešenia je Kripkeho dôraz na úlohu jazykového spoločenstva v rámci popisu jazyka.¹⁷⁹ Skeptické riešenie paradoxu nasledovania pravidla stojí na myšlienke, že slovám jednotlivca je možné priradiť význam iba v prípade, ak o ňom uvažujeme ako o členovi jazykového spoločenstva. Koncept, že slovám jednotlivca je možné priradiť význam, iba ak ho pojmame ako člena jazykového spoločenstva, slúži v rámci Kripkeho výkladu obdobným spôsobom ako McDowellovo obmedzenie rámca popisu jazyka. Kripke tvrdí, že prisúdiť význam slovám jednotlivca znamená posudzovať jeho správanie v kontexte určitého jazykového spoločenstva. McDowell tvrdí, že pojem „význam“ si môže zachovať svoj intuitívny zmysel iba na úrovni popisu jazyka, na ktorej majú ešte zmysel normatívne pojmy, akým je „nasledovanie pravidla“. To znamená, že porozumenie tomuto popisu vyžaduje členstvo v určitom jazykovom spoločenstve. Obaja filozofi tak zastávajú presvedčenie, že nie je možné vysvetliť jazyk popisom pravidelností v ľudskom správaní. Zhoda v reakciách je preto iba predpokladom existencie jazyka, popis samotných reakcií však nie je adekvátnym popisom jazyka.

McDowell tvrdí, že Kripkeho výsledné riešenie paradoxu nasledovania pravidla nie je vzdialené riešeniu, ktoré Wittgenstein predstavuje vo *Filozofických skúmaníach*.¹⁸⁰ Zdá sa, že skeptické riešenie spĺňa všetky tri podmienky úspechu.¹⁸¹ To by znamenalo, že sa mu darí vyhnúť absurdným dôsledkom vyplývajúcim z prijatia skeptického záveru. Kripkeho koncept prijatia jednotlivca do jazykového spoločenstva slúži ako presvedčivé vysvetlenie skutočnosti, že jeho výpovediam prisudzujeme význam.¹⁸² Na základe toho sa zdá, že skeptické riešenie spĺňa prvú podmienku úspešnosti.

---

¹⁷⁹ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 108.

¹⁸⁰ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 108.

¹⁸¹ Prvá podmienka: presvedčivé vysvetlenie skutočnosti, že reč má význam.

Druhou podmienka: vysvetlenie skutočnosti, že kompetentné užitie slova sa riadi významom slova.

Tretia podmienka: vysvetlenie vzťahu medzi významom slova a jeho užitím, ktoré pojíma tento vzťah ako nezávislý na schválení.

¹⁸² Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 89-93.

Druhú podmienku zdanlivo naplňa Kripkeho koncept, že ak človeku prisudzujeme nasledovanie pravidiel, uvažujeme o ňom ako o členovi nejakého jazykového spoločenstva a toto členstvo podmieňujeme tým, že užíva slová tak, ako ostatní členovia spoločenstva.¹⁸³ Správnosť konkrétneho užitia slova hodnotia ostatní členovia spoločenstva na základe svojej predstavy toho, ako by dané slovo malo byť v tej situácii náležite použité.¹⁸⁴ Je zrejmé, že v tomto prípade Kripke neopisuje jednoduchú zhodu v reakciách, ale jednanie členov v súlade so zvyklosťou. Popis tohto jednania predpokladá zmysluplnosť normatívnych pojmov a jeho porozumenie vyžaduje členstvo v jazykovom spoločenstve. Aj toto riešenie je blízke McDowellovmu obmedzeniu popisu jazyka na úroveň, kde majú miesto normatívne pojmy a ktorého pochopenie vyžaduje členstvo v jazykovom spoločenstve. Kripkemu sa tak na prvý pohľad darí úspešne vysvetliť skeptickým riešením normatívny charakter vzťahu významu slova a jeho kompetentného použitia.

Pre úspešné splnenie tretej podmienky musí byť tento vzťah nezávislý na schválení – správnosť použitia slova nemôže byť predmetom konsenzu. Kripke pri výklade skeptického riešenia tvrdí, že správne použitie slova nie je z definície to, ktoré by zvolili všetci členovia jazykového spoločenstva.¹⁸⁵ Kripke to odôvodňuje tým, že Wittgenstein opúšťa koncept významu postavený na pravdivostných podmienkach a nahrádza ho konceptom postavenom na podmienkach oprávnenosti. Zhoda členov spoločenstva v tom, že je určité tvrdenie správne, nie je podmienkou pravdivosti daného tvrdenia. Tak by tomu bolo v rámci starého konceptu významu. Nový koncept významu podľa Kripka dovoľuje povedať, že zhoda členov spoločenstva v tom, že je určité tvrdenie správne, znamená, že jednotlivec nie je oprávnený označovať toto tvrdenie za nesprávne. Ak by Kripke popisoval jednanie členov spoločenstva iba prostredníctvom deskriptívneho popisu pravidelnosti ich reakcií, zdalo by sa, že správnosť tvrdenia je daná zhodou v ich reakciách. V takom prípade by bola správnosť tvrdenia daná konsenzom a skeptické riešenie by nutne stratilo intuitívny pojem objektivity, tak ako ho popisuje McDowell. Z Kripkeho výkladu však vyplýva, že aj samotné hodnotenie správnosti použitia slov a korektúry správania podliehajú podmienkam oprávnenosti. To znamená, že kontrolná rola jazykového spoločenstva nie je redukovaná na kauzálnu úpravu reakcií, ale má

---

¹⁸³ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 92.

¹⁸⁴ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 90.

¹⁸⁵ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 111-112 a poznámka 87.

normatívny charakter – má význam iba v rámci rečovej hry a jej účelom je uvádzanie do spoločenskej zvyklosti. Kripke tvrdí, že v rámci obrazu jazyka, ktorý prináša skeptické riešenie, je nezmyselná predstava, že by sa jazykové spoločenstvo vždy mýlilo v hodnotení správnosti tvrdenia.¹⁸⁶ Takáto predstava podľa neho stojí na predstave faktu, s ktorým by mohlo byť dané tvrdenie v rozpore. Existenciu takéhoto faktu však skeptické riešenie vylúčilo. Určovanie faktov je jazykovou hrou a je závislé na podmienkach oprávnenosti, nie na súlade s faktami. Opäť sa jedná o riešenie, ktoré je blízke McDowellovmu výkladu. Ten však neprijíma tézu, že riešenie paradoxu nasledovania pravidla vyžaduje opustenie konceptu významu, ktorý je založený na pravdivostných podmienkach.¹⁸⁷ K udržaniu tohto konceptu si stačí uvedomiť skutočnosť, že pravdivostné podmienky sú dané v jazyku, takže majú zmysel iba vďaka jednaniu ľudí v rámci spoločenskej zvyklosti.

Keď sa Kripke snaží povedať, že neexistuje fakt, ktorý by nezávisle na zhode jazykového spoločenstva určoval pravdivosť tvrdení, snaží sa pri tom formulovať niečo, čo je nezmyselné: myšlienku, že neexistuje fakt, ktorý by mal zmysel mimo jazyka. Jedná sa o podobnú snahu ako v prípade antirealistov, ktorí sa snažia v jazyku vyjadriť myšlienku, že pre jednanie jazykového spoločenstva neexistuje žiadny štandard, ktorým by bolo možné toto jednanie hodnotiť. V oboch prípadoch sa podľa mňa jedná o myšlienku, ktorú je možné iba ukázať.

McDowell tvrdí, že sa Kripkeho výklad pokúša pojať spojenie významu slova a jeho použitia ako normatívny vzťah, ktorý je nezávislý na schválení.¹⁸⁸ Z tohto dôvodu je jeho skeptické riešenie blízke pozícii, ktorú zastáva Wittgenstein. McDowell však trvá na tom, že sa skeptickému riešeniu nedarí splniť ciele, ktoré si kladie. Problémom je, že Kripke svoje vysvetlenie situuje do rámca, ktorý je poznačený prijatím skeptického záveru.¹⁸⁹ Tým, že Kripke prisúdi Wittgensteinovi súhlas so skeptickou argumentáciou, ktorá vedie k paradoxu nasledovania pravidla, prisudzuje mu tým aj súhlas s pojmami pravidla a faktu, na ktorých táto argumentácia stojí. McDowell tvrdí, že Kripkeho výklad neponúka žiadne vysporiadanie sa s chybným konceptom, ktorý pojíma nasledovanie

---

¹⁸⁶ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 112 - poznámka 87.

¹⁸⁷ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 127.

¹⁸⁸ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 97-98.

¹⁸⁹ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 98-99.

pravidla ako interpretáciu.¹⁹⁰ Je preto potrebné posudzovať úspešnosť skeptického riešenia vzhľadom k pojatiu termínov, s ktorými pracuje.

V takom prípade je odkaz na členstvo jednotlivca v jazykovom spoločenstve nedostatočný k zachovaniu intuitívnych predstáv o jazyku. Ak pojmáme nasledovanie pravidiel ako výklad, korektúry ostatných členov nemôžu vysvetľovať zhodu v tom, aké pravidlo ľudia nasledujú, môžu iba vysvetliť pôvod zhody v reakciách ľudí. V rámci takéhoto obrazu jazyka porozumenie slova spočíva v utvorení si súkromnej interpretácie pravidiel. Význam výpovede človeka by tak bolo možné určiť iba faktom, ktorý by určoval, akú interpretáciu pravidiel nasledoval. Tým, že skeptické riešenie vylučuje existenciu faktu, ktorý by určoval, čo jednotlivec mieni svojimi slovami, pojem významu stráca zmysel.

Kripke sa snaží tento problém riešiť vysvetlením, že Wittgenstein nahrádza koncept významu, ktorý je založený na pravdivostných podmienkach, konceptom významu, ktorý je založený na podmienkach oprávnenosti. To umožňuje Kripkemu tvrdiť, že samotné prisúdenie významu slovám jednotlivca je ďalším prípadom tvrdenia, ktoré je v určitých prípadoch oprávnené, a tým pádom aj zmysluplné.¹⁹¹ McDowell však tvrdí, že Kripkeho vysvetlenie významu nemôže byť konzistentné so skeptickým záverom.¹⁹² Vzhľadom k tomu, že skeptické riešenie pritaká tvrdeniu, že „neexistuje žiadny fakt, ktorý by konstituoval, čo človek mieni slovami,“ na základe prirodzeného¹⁹³ úsudku tým popiera tvrdenie, že „človek niečo mieni slovami“. ¹⁹⁴ Ak skeptické riešenie tvrdí, že význam výpovede nie je určený žiadnym faktom, iba ťažko môže vysvetliť, že nie je iba ilúziou.

McDowell tvrdí, že skeptické riešenie podáva dobrý popis jazyka, ktorý je však poznačený prijatím skeptického záveru. Uznanie legitimacy skeptickej argumentácie a pritakanie skeptickému záveru je nutne spojené s uznaním správnosti konceptov na ktorých stoja. McDowell tvrdí, že skeptické riešenie z týchto dôvodov zlyháva a nedarí

---

¹⁹⁰ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 108-109 a 136.

¹⁹¹ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 77.

¹⁹² McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 109.

¹⁹³ Tento úsudok McDowell stavia na nasledujúcom predpoklade: Ak niekto tvrdí „Neexistuje fakt, na ktorom by sa zakladalo to, že by to bolo tak, že P. „, chce sa vyhnúť tvrdeniu, že P. Tento predpoklad označuje McDowell ako prirodzený a tvrdí, že hrá hlavnú rolu v štandardných argumentoch proti „realizmu“.

¹⁹⁴ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 87-88.

sa mu naplniť svoj hlavný cieľ – vyhnutie sa absurdným dôsledkom, ktoré podľa Kripka iba zdanlivo vyplývajú zo skeptického záveru. Podľa McDowella prijatie skeptického záveru nutne vedie k popretiu zmysluplného jazyka a k deštrukcii intuitívneho pojmu objektivity. McDowell tvrdí, že Kripkemu sa nemôže podariť vyhnúť sa týmto dôsledkom odkazom na jazykové spoločenstvo ani úpravou konceptu významu.

5. ODÔVODNENIE KRIPKEHO DEZINTERPRETÁCIE *FILOZOFICKÝCH SKÚMANÍ*

McDowell sa nevenuje dôvodom, pre ktoré Kripke prisúdil Wittgensteinovi súhlas so skeptickým záverom. Zaoberá sa iba následkami tohto kroku na ostatok skeptického riešenia. Ja teraz predstavím svoj návrh odôvodnenia tohto Kripkeho interpretačného kroku. Využijem pritom kontrast Kripkeho prístupu k textu *Filozofických skúmaní* a spôsobu, akým predstavuje myšlienky tohto textu Rush Rhees.¹⁹⁵ Kripke si uvedomuje, že Wittgenstein nikde v texte explicitne nepritaká skeptickému záveru.¹⁹⁶ Túto skutočnosť odôvodňuje jednak Wittgensteinovou tendenciou formulovať svoje myšlienky kryptickým štýlom, jednak jeho snahou vyhnúť sa prípadom protirečenia si s formuláciami, ktoré sa užívajú v bežnom jazyku.

„Keby niekto chcel vo filozofii vymedzovať tézy, nemohlo by o nich nikdy dôjsť k diskusii, pretože by s nimi boli všetci uzrozmění.“¹⁹⁷

Tento paragraf *Filozofických skúmaní* označuje Kripke za kryptický a vysvetľuje ho práve Wittgensteinovým programom používať slová v súlade so spôsobom akým sa užívajú v bežnom jazyku. To zároveň podľa neho objasňuje skutočnosť, že *Filozofické skúmania* nemajú formu súvislej argumentácie, ktorú by tvorili obecné tézy.¹⁹⁸ Kripke tvrdí, že ak by sa Wittgenstein pokúsil vyjadriť svoje myšlienky takýmto spôsobom, iba veľmi ťažko by sa mohol vyhnúť formuláciám, ktoré by sa javili ako skeptické tézy popierajúce bežné presvedčenia.

Podľa Kripke je v rámci Wittgensteinovho chápania jazyka veľmi náročné nie len vyjadrenie vlastných presvedčení, ale aj popretie chybných filozofických téz. Kripke poukazuje na prípady paragrafov *Filozofických skúmaní* (§189 a §195), v ktorých je Wittgenstein nútený uznať, že filozofické tézy sú pravdivé, ak sú náležite chápané – ak sú chápané v kontexte rečovej hry, v ktorej sú bežne užívané. Ak by sa pokúsil

---

¹⁹⁵ Rhees, Rush. *Je možný súkromý jazyk?*. In: Glombíček, Petr (eds.). *Súkromý jazyk, pravidla a Wittgenstein*. Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR: Praha, 2006

¹⁹⁶ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 69-71.

¹⁹⁷ Wittgenstein, Ludwig. *Filozofická zkoumání*. I 128.

¹⁹⁸ Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*, s. 69-71.

Wittgenstein presne vyjadriť, aká interpretácia filozofickej tézy je chybná, zasa by sa len ťažko mohol vyhnúť tvrdeniu, ktoré by bolo správne, ak by bolo pochopené náležite.

Tu sa dostávame pred myšlienku, ktorá Kripkeho vedie k presvedčeniu, že Wittgenstein považuje skeptický záver za pravdivý, a to napriek tomu, že to explicitne nepriznáva. Kripke tvrdí, že Wittgenstein považuje za pravdivé nasledujúce tvrdenie: neexistuje žiadny fakt, ktorý by konštituoval, čo človek mieni svojimi slovami. Vzhľadom k spôsobu, akým pojíma jazyk, však Wittgenstein nemôže explicitne prijať takéto tvrdenie, bez toho aby sa dostal do sporu s niektorými formuláciami bežného jazyka. Wittgenstein podľa neho nemá v záujme poprieť zmysluplnosť formulácii, ktoré pojednávajú o význame slov ako o fakte, pokiaľ sú použité v náležitom kontexte. Kripke si je však istý, že Wittgenstein nesúhlasí s filozofickou teóriou, ktorá predpokladá existenciu faktu, ktorý by zakladal význam slov. Podľa Kripky je jedným z dôsledkov tohto presvedčenia Wittgensteinove údajne opustenie koncepcie významu, ktorá je založená na pravdivostných podmienkach. Kripke naznačuje, že Wittgenstein by mohol z opatrnosti nesúhlasiť s jeho formuláciou svojich myšlienok. Kripke je však vďaka svojej priamosti schopný formulovať Wittgensteinove myšlienky „jasnejšie a priamočiarejšie“. Kripke tak uvádza svoje rozhodnutie prisúdiť skeptický záver Wittgensteinovi tým, že sa rozhodol byť priamy.

Podľa môjho názoru je tento Kripkeho výklad metódy, ktorú Wittgenstein uplatňuje vo *Filozofických skúmaníach*, prejavom jeho nepochopenia Wittgensteinovej filozofie. Kripke vytvára obraz toho, že Wittgenstein „tajne“ súhlasí s rôznymi obecnými filozofickými tézami, uvedomuje si však, že v určitých prípadoch sú v rozpore s bežným jazykom a preto ich neformuluje. Tento obraz je podľa mňa dezinterpretáciou wittegensteinovského myslenia. Wittgenstein súhlasí s tvrdeniami, ktoré sú užívané v súlade s ich rolou v rečovej hre, ktorá je súčasťou bežného jazyka. Z tohto dôvodu má jeho kritika filozofických teórií charakter pripomínania bežného významu slov a poukazovania na skutočnosť, že filozofické tézy užívajú slová v pozmenenom význame. Wittgensteinove myslenie je tým pádom vedené bežnými spôsobmi užívania slov a Kripkeho predstava, že by mal Wittgenstein záujem pritakať obecnému tvrdeniu, ktoré je v rozpore so spôsobom akým sa bežne slová užívajú, je chybná.

Kripke prisudzuje Wittgensteinovi presvedčenie, že skeptický záver je pravdivý, na základe skutočnosti, že Wittgenstein odmieta filozofickú teóriu, ktorá predpokladá

existenciu faktu, ktorý by zakladal význam. Kripke tvrdí, že Wittgensteinovi chýbajú nástroje, aby túto teóriu mohol poprieť a pritom sa nedostal do sporu s bežným jazykom, on je však v svojom výklade priamy a jasne formuluje to, čo si Wittgenstein „myslí“.

To, že je táto Kripkeho úvaha nesprávna, je možné ilustrovať spôsobom, akým dokáže v takýchto prípadoch vyjadriť Wittgensteinove myšlienky Rhees. Keď Wittgenstein poukazuje na skutočnosť, že je nejaká obecná filozofická téza v rozpore so spôsobom, ako sa užívajú slová v bežnom jazyku, nespraví to tým, že by formuloval obecnú tézu, ktorou by filozofickú tézu poprel. To nie je spôsobené tým, že by Wittgenstein nebol tak priamy ako Kripke. Je to spôsobené tým, že by to bolo v rozpore s jeho presvedčeniami o jazyku. Wittgenstein tvrdí, že nie je možné vyjadriť rozmanité funkcie, ktoré slovo plní v rôznych rečových hrách, jeho obecnou definíciou.¹⁹⁹ Formulovanie téz by potom bolo snahou o podanie práve takýchto vyčerpávajúcich definícií slov.

Ak filozofi užívajú slová v rozpore s tým, akú majú funkciu v bežných rečových hrách, ich výpovede nie sú nepravdivé – sú nezmyselné. Vyvracanie nesprávnych filozofických téz by bolo pokračovaním chybného užívania jazyka, ktoré Wittgenstein odmieta. Preto ich nevyvracia, ale ukazuje, že sú nezmyselné. Toto ukazovanie spočíva v pripomínaní role, akú slová plnia v bežnom živote, a vo vyvodzovaní absurdných dôsledkov, ktoré plynú z ich nesprávneho užitia. Wittgenstein to robí predstavovaním rozmanitých príkladov, v ktorých konfrontuje úlohu slov v bežnom živote s ich úlohou vo filozofických konštrukciách. Týmto príkladmi ukazuje, že závery filozofického skúmania nemajú žiadny zmysel, ak sú formulované slovami v rozpore s akýmkoľvek rámcom, v ktorom by zmysel mali.

Na Rheesovom spôsobe výkladu argumentu proti súkromnému jazyku je možné vidieť, že Wittgensteinove myšlienky je možné predstaviť aj spôsobom, ktorý nie je v rozpore s jeho presvedčeniami o jazyku.²⁰⁰ Rhees sa nesnaží preformulovať Wittgensteinovu argumentáciu do podoby súvislého výkladu tvoreného obecnými tézami. Namiesto toho používa pri svojom výklade nové príklady bežných spôsobov užitia slov a predstavuje ďalšie absurdné dôsledky nesprávnych filozofických teórií. V prípade kritiky nesprávnych interpretácií textu *Filozofických skúmaní* postupuje rovnakým spôsobom: poukazuje na to, že používajú slová neštandardným spôsobom, že si protirečia atď.

---

¹⁹⁹ Wittgenstein, Ludwig. *Filozofická zkoumání*. I 65-67.

²⁰⁰ Rhees, Rush. *Je možný soukromý jazyk?*, s. 55-73.

Uplatnenie takéhoto prístupu k výkladu je podľa môjho názoru potrebné, aby sme sa vyhli dezinterpretácii Wittgensteinových myšlienok.

To, že Kripke neberie pri svojom výklade *Filozofických skúmaní* ohľad na tieto špecifiká Wittgensteinovho prístupu k jazyku, má za následok skutočnosť, že Wittgensteinovi prisudzuje také pojatie faktu, ktoré nie je nesprávne, ale je nezmyselné. Filozofická predstava, že existuje fakt, ktorý by zakladal význam slov nie je nesprávna, z toho dôvodu, že by takýto fakt neexistoval. Táto predstava je nezmyselná, pretože používa slovo fakt v rozpore so spôsobom, akým sa používa v bežnom jazyku. V rámci tejto úvahy vychádzam z poznámok Petera Wincha o úlohe faktických tvrdení v rôznych typoch diškurzov.²⁰¹

„Vo fyzických vedách hrajú rolu pravidlá, ktoré riadia procedúry bádateľov na poli konkrétnej vedy, o ktorú sa jedná ... Tieto pravidlá sú rovnako ako všetky ostatné ukotvené v sociálnom kontexte spoločnej činnosti.“²⁰²

Jeho poznámky vedú k podobnému záveru, k akému dospel aj McDowell. Tvrdenia o svete majú význam a sú im pridelené pravdivostné podmienky iba v rámci jazyka.²⁰³ Uvažovanie o pojmiach neuchopených *veciach o sebe* nie je nemožné pre obmedzenosť ľudského poznania. Toto uvažovanie je nezmyselné, pretože používa slová mimo kontext rečových hier, v ktorých majú význam. O faktoch môžeme uvažovať iba na úrovni, na ktorej už majú zmysel mnohé jazykové hry: formulovanie tvrdení o svete, priradovanie pravdivosti tvrdeniam, dokazovanie tvrdení, spochybňovanie platnosti dôkazu, diskutovanie o metóde dokazovania atď. Pokus o priame riešenie paradoxu nasledovania nie je nemožné, z toho dôvodu, že by nás skeptik vyzýval hľadať fakt, ktorý neexistuje - je nemožné, pretože skeptik hovorí nezmysli.

---

²⁰¹ Winch, Peter. *Idea sociální vědy*, s. 85-87 a 120-121.

²⁰² Winch, Peter. *Idea sociální vědy*, s. 85-86.

²⁰³ McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*, s. 127-128.

6. ZÁVER

Na základe výkladu Kripkeho a McDowellovej interpretácie Wittgensteinovho riešenia paradoxu nasledovania pravidla som sa v mojej bakalárskej práci snažil objasniť rolu, ktorú zohráva fenomén nasledovania pravidla v porozumení jazyka. Obaja filozofi sa zhodujú v presvedčení, že pre vysvetlenie skutočnosti, že slovám prisudzujeme význam, je nutné objasniť vzťah významu slov k spôsobu ich užívania. Ak by určitá teória pojímala užitie slova ako nezávislé na jeho význame, jej koncept významu by bol v rozpore so základnými intuíciami o jazyku. McDowell a Kripke sa taktiež zhodujú v presvedčení, že tento vzťah musí mať normatívny charakter – význam výpovede nie je možné vysvetliť behaviorálnym popisom chovania autora výpovede, ani popisom jeho dispozícií. Spôsob, akým človek mieni svoje slová totiž neurčuje, ako ich v budúcnosti použije, ale akým spôsobom by ich mal použiť. To znamená, že jednanie podľa pravidla nie je možné vysvetliť ako určitú pravidelnosť v chovaní jednotlivca. V deskriptívnom popise by totiž nebolo možné vyjadriť rozlíšenie medzi správnym a nesprávnym chovaním. Každé jednanie človeka je totiž nutne v súlade s pravidelnosťou, ktorou sa jeho jednanie riadi. Peter Winch navyše upozorňuje na skutočnosť, že aj takýto popis jazykového chovania musí nutne využívať porozumenie jazyka, aby mal pojem pravidelnosti nejaký obsah. Ukazuje totiž, že pojem pravidelnosti nutne odkazuje na nejaké pravidlo, ktoré určuje kritérium totožnosti a rozdielnosti. Bez takéhoto pravidla by bolo možné iba konštatovať, že ľudia vydávajú rozličné zvuky, v rozličnom čase, v rôznych situáciách. Takýto rámec výkladu by iba ťažko mohol objasniť niečo o funkcii jazyka v životoch ľudí. Správanie ľudí by v takom popise nebolo rozlíšiteľné od správania zvierat.

McDowell hodnotí pozíciu antirealismu, ktorú približuje prostredníctvom svojho výkladu pozície Crispina Wrighta. Podľa McDowella je táto pozícia charakteristická práve tým, že sa pokúša vyložiť nasledovanie pravidla ako pravidelnosť v chovaní jednotlivca, toto chovanie však podlieha schváleniu zo strany členov jazykového spoločenstva, ktorého je daný jedinec súčasťou. Schvaľovanie chovania jednotlivca jazykovým spoločenstvom má zabezpečiť dostatočnú koreláciu v dispozíciách k jazykovému chovaniu členov tohto spoločenstva. Závislosť jazykového chovania na schválení spoločenstvom má vysvetľovať normatívny charakter vzťahu významu slova k jeho užitiu. Ak opomenieme

problém, že antirealistický popis nutne využíva porozumenie jazyku, čo je v rozpore s jeho programom, stále mu ostáva vysvetliť ako schvaľovanie chovania vysvetlí skutočnosť, že užívanie slov sa riadi normami. McDowell tvrdí, že tento popis mieša úroveň popisu, na ktorej majú význam normatívne pojmy ako „nasledovanie pravidla“ s úrovňou, kde existuje iba zhoda ľudí v ich reakciách. McDowell tvrdí, že deskriptívny popis jazykového chovania si nárokuje prednosť, a preto otvorenosť jednotlivca k opravám jeho chovania slúži iba ako vysvetlenie pôvodu ilúzie, že jeho jednanie podlieha normám. Podľa tohto popisu jazyka nasledovanie pravidla jednotlivcom spočíva v zhode jeho dispozície k jazykovému chovaniu s dispozíciami ostatných členov jazykového spoločenstva, pričom táto zhoda je zabezpečená korekciou jazykového chovania jednotlivca ostatnými členmi spoločenstva. Podľa McDowella takýto výklad fenoménu nasledovania pravidla pojíma normatívny vzťah významu slova k jeho užitiu ako následok ilúzie, a preto nemôže byť v súlade s intuitívnou predstavou významu. Závislosť správnosti aplikácie pojmov na schválení je navyše v rozpore s intuitívnym pojmom objektivity. Tieto dôsledky pozície antirealizmu spôsobujú, že jeho výklad jazyka je v rozpore so základnými metodologickými východiskami Wittgensteinovej filozofie. Wittgenstein sa snaží vnieť svetlo do filozofických problémov tým, že pripomína spôsob, akým sa slová užívajú v bežnom jazyku. McDowell podľa môjho názoru presvedčivo ukázal, že pozícia antirealizmu je v rozpore s intuitívnymi pojmami významu a objektivity. Vzhľadom k Wittgensteinovej metóde preto nie je možné antirealistické presvedčenia považovať za adekvátny popis jazyka.

Keďže sa ukázalo, že vzťah významu slova k jeho kompetentnému užitiu je normatívny, je potrebné chápať užívanie slova ako jednanie, ktoré sa riadi pravidlom. Vzniká preto otázka, ako je možné určiť, akým pravidlom sa riadi konkrétne jednanie a akým spôsobom je možné určiť, aké jednanie je v súlade s konkrétnym pravidlom. Na schopnosti zodpovedať tieto otázky stojí zmysluplnosť presvedčenia, že slovami niečo mienime a že spôsob užívania slov nie je arbitrárny. McDowell zároveň upozorňuje, že na udržaní týchto presvedčení o jazyku stojí zmysluplnosť intuitívneho pojmu objektivity. Z jeho kritiky pozície antirealizmu následne vyplynulo, že fenomén nasledovania pravidla nemôže byť vysvetlený deskriptívnym popisom pravidelností v jazykovom chovaní jednotlivcov, ak je toto chovanie popisované bez využitia porozumenia jazyku – to jest na úrovni, na ktorej nemajú zmysel normatívne pojmy.

Ukázalo sa tak, že skutočnosť, že človek svojím jednaním nasleduje pravidlo, musí spočívať vo fakte, ktorý sa netýka tohto jednania samotného.

Kripkeho výklad pojíma paradox nasledovania pravidla ako skeptický problém, ktorý predstavuje formou skeptického dialógu. Skeptik kladie otázku: „Aký fakt ohľadom autora výpovede konštituuje skutočnosť, že svojimi slovami niečo mieni?“ Vzhľadom k tomu, ako McDowell aj Kripke rozumejú vzťahu významu slova k jeho kompetentnému užitiu je možné preformulovať skeptickú výzvu nasledovne: „Aký fakt určuje, že sa konkrétne jednanie človeka riadi určitým pravidlom, a ako tento fakt determinuje spôsob, akým by mal človek jednať v iných prípadoch, aby jednal v súlade s daným pravidlom?“ Kripkeho výklad skeptickej argumentácie postupne ukazuje, že akákoľvek snaha o priame zodpovedanie tejto otázky nie je schopná odolať skeptickým námietkam, a je preto odsúdená k neúspechu. Kripke nazýva túto snahu pokusom o priame riešenie paradoxu nasledovania pravidla - to by spočívalo v objavení faktu, ktorý by bol priamou odpoveďou na skeptickú výzvu. Ukazuje sa však, že skeptická argumentácia nutne vedie k skeptickému záveru: neexistuje žiadny fakt, ktorý by konštituoval, akým pravidlom sa riadi konkrétne jednanie, a aké jednanie je v súlade s konkrétnym pravidlom.

Do tohto bodu sa Kripkeho a McDowellov výklad paradoxu nasledovania pravidla zhoduje. Ich pozície sa však líšia v interpretácii úlohy, ktorú tento paradox zohráva v rámci argumentačnej línie *Filozofických skúmaní*. Z tohto dôvodu sa ich výklady nezhodujú ani v interpretácii postoja, ktorý zastáva Wittgenstein vo vzťahu ku skeptickému záveru, ktorý z paradoxu nasledovania pravidla podľa oboch filozofov nutne vyplýva. Kripke tvrdí, že Wittgenstein považuje skeptickú argumentáciu za legitímnu, a že práve skeptický záver. Kripke teda prisudzuje Wittgensteinovi súhlas s tvrdením, že neexistuje žiadny fakt, ktorý by konštituoval, čo človek mieni slovami. Kripke tvrdí, že tento záver zdanlivo vedie k absurdnému dôsledku, že reč nemá žiadny význam a jazyk preto nemôže existovať. Podľa Kripkeho výkladu *Filozofických skúmaní* z tohto dôvodu Wittgenstein konštruje skeptické riešenie paradoxu nasledovania pravidla.

Úlohou skeptického riešenia nie je spochybniť pravdivosť skeptického záveru, ale vyhnúť sa absurdným dôsledkom, ktoré z neho zdanlivo vyplývajú. Podľa Kripka za týmto účelom Wittgenstein opúšťa koncept významu, ktorý je založený na pravdivostných podmienkach, a nahrádza ho konceptom, ktorý je založený na

podmienkach oprávnenosti. Preto podmienkou zmysluplnosti tvrdenia, ktoré prisudzuje význam výpovedi, nie je existencia faktických podmienok jeho pravdivosti, ale je ňou existencia podmienok, pri ktorých sme oprávnení toto tvrdenie použiť. Tento krok sám o sebe však nie je dostatočnou ochranou pred následkami paradoxu nasledovania pravidla. Skeptická argumentácia by sa mohla upírať na spôsob, akým sa uplatňujú podmienky oprávnenosti pri užívaní slov a pri hodnotení oprávnenosti týchto užití. Zdá sa, že sa na tento prípad vzťahujú rovnaké skeptické námietky ako v prípade teórií, ktoré sa pokúšali objaviť fakt, ktorý by konštituoval, že nejaké jednanie nasleduje pravidlo. V tomto prípade by mali skeptické námietky takúto formu: „Aký fakt konštituuje, že je konkrétne jednanie v súlade s pravidlami oprávnenosti?“ Kripke tvrdí, že skeptické riešenie na tento problém odpovedá konceptom prijatia jednotlivca do jazykového spoločenstva. Toto riešenie spočíva v konštatovaní skutočnosti, že jednotlivec, o ktorom uvažujeme nezávisle na jazykovom spoločenstve, nemôže nasledovať pravidlo. To je spôsobené tým, že neexistuje žiadny fakt, ktorý by určoval, že je jednanie človeka v súlade podmienkami oprávnenosti. Ak by taký fakt existoval, dalo by sa takéto riešenie považovať za zložitejšiu cestu priameho zodpovedania paradoxu nasledovania pravidla. K jednaniu jednotlivca pristupuje jazykové spoločenstvo ako k nasledovaniu pravidla v prípade, ak ho prijme za svojho člena. Podmienkou tohto prijatia je, že členovia jazykového spoločenstva posúdia, že jednotlivec používa slová rovnakým spôsobom, akým by ich používali v danej situácii aj oni. Nasledovanie pravidla tak spočíva v tom, že jednotlivec používa slová v súlade so spoločenskou zvyklosťou a že k nemu pristupujú ostatní ako k členovi jazykového spoločenstva. Samotné užitie slova jednotlivcom je v mnohých prípadoch úplne neodôvodnené, rovnako neodôvodnené je aj hodnotenie správnosti tohto užitia ostatnými členmi jazykového spoločenstva. Uvádzanie dieťaťa do praxe užívania jazyka preto spočíva v konečnom dôsledku na výcviku.

McDowell tvrdí, že Wittgenstein nepovažuje skeptickú argumentáciu za legitímnu, keďže stojí na nedorozumení. Toto nedorozumenie spočíva v tom, že pracuje s nesprávnym konceptom pravidla, ktorý ho pojíma ako výklad. McDowell síce súhlasí s Kripkeho tézou, že text *Filozofických skúmaní* dokazuje, že skeptická argumentácia nutne vedie k paradoxu nasledovania pravidla. McDowell však tvrdí, že úlohou tohto dôkazu je poukázať na chybnosť predpokladov, ktoré k paradoxu nasledovania pravidla viedli, nie na nutnosť prijatia skeptického záveru. McDowell ponúka alternatívny výklad Wittgensteinovho riešenia paradoxu. Prvým krokom tohto riešenia je odmietnutie

nesprávneho pojatia pravidla. Tým pádom Wittgenstein spochybni legitimitu skeptickej argumentácie, ktorá stojí na tomto pojatí pravidla. Skeptický záver v McDowellovom výklade riešenia vôbec nefiguruje, je totiž podľa nej iba výsledkom chybnjej argumentácie. Paradox nasledovania pravidla tak podľa McDowella slúžil k vymedzeniu dvoch chybných pozícií, ktorým sa vďaka prijatiu správneho pojmu pravidla musíme vyhnúť. Prvým extrémom je pojatie nasledovania pravidla ako jednaní, ktoré spočíva v interpretovaní pravidla, ktoré každý človek uchopuje súkromne. Táto pozícia vedie buď k paradoxu nasledovania pravidla alebo k prijatiu mytologickej predstavy významu, ktorý nevysvetliteľne premostuje priepasť medzi pravidlom a jednaním. Druhým extrémom je pozícia, ktorá pojíma nasledovanie pravidla ako jazykové chovanie vedené dispozíciou, ktorá sa zhoduje s dispozíciou ostatných členov jazykového spoločenstva. V rámci tohto popisu sa význam slov javí ako ilúzia.

McDowell podľa môjho názoru presvedčivo ukázal, že Kripkeho interpretácia úlohy, ktorú paradoxu nasledovania pravidla zohráva v rámci argumentačnej línie *Filozofických skúmaní*, je v rozpore s Wittgensteinovými myšlienkami. Rovnako pochybným sa zdá Kripkeho presvedčenie, že Wittgenstein považuje skeptický záver za pravdivý. Z porovnania McDowellovho a Kripkeho výkladu textu *Filozofických skúmaní* však vyplynulo, že ich pojatie Wittgensteinovho riešenia paradoxu nasledovania pravidla je v mnohých ohľadoch podobné. O tom svedčí aj fakt, že McDowell označuje Kripkeho výklad skeptického riešenia za blízky Wittgensteinovmu mysleniu. McDowell však tvrdí, že skeptické riešenie v konečnom dôsledku zlyháva – nedokáže presvedčivo ukázať, že prijatie skeptického záveru nevedie k absurdným dôsledkom. Prevzatie nesprávneho pojatia pravidla a popretie existencie faktu, ktorý by konštituoval, že človek vôbec niečo mieni svojimi slovami, podľa McDowella nutne vedú k popretiu existencie zmysluplného jazyka a k deštrukcii pojmu objektivity. McDowell tvrdí, že chyba Kripkeho výkladu spočíva v jeho nesprávnej interpretácii úlohy paradoxu nasledovania pravidla. Paradox nasledovania pravidla má podľa Kripka iba upozorňovať na skutočnosť, že pojatie významu je nutné situovať do rámca spoločenských praktík. McDowell tvrdí, že Kripke pri tom prehliada ničivý charakter prijatia skeptického záveru a nevyhnutnosť odmietnutia chybných konceptov, na ktorých tento záver stojí.

Súhlasím s McDowellovým hodnotením Kripkeho výkladu – ak by som nebral do úvahy platnosť skeptického záveru aj jeho dôsledkov, skeptické riešenie by bolo veľmi blízke McDowellovmu výkladu Wittgensteinovej pozície. Neuvedomenie si dôsledkov prijatia

skeptického záveru je nutné chápať ako chybu Kripkeho výkladu, avšak vďaka tejto skutočnosti je možné s podstatnou časťou skeptického riešenia súhlasiť. Vďaka nekoherentnosti Kripkeho výkladu sa prijatie skeptického záveru neprejavilo v plnej miere v ostatných častiach skeptického riešenia. McDowell tvrdí, že Kripke sa vôbec nezaobrá problémom, že skeptická argumentácia je postavená na chybnom koncepte pravidla, ktorý ho pojíma ako výklad. Súhlasím s tvrdením, že Kripke explicitne nepoukazuje na chybnosť konceptu pravidla, s ktorým pracuje skeptická argumentácia. Tým, že Wittgensteinovi prisudzuje súhlas so skeptickým záverom, ponecháva v platnosti aj nesprávne pojetie pravidla. Avšak z môjho výkladu skeptického riešenia je zrejmé, že Kripke v jeho rámci implicitne pracuje s odlišným pojatím pravidla, ktoré je blízke McDowellovej interpretácii *Filozofických skúmaní*. V tomto prípade je teda na mieste poukázať na nekoherentnosť Kripkeho argumentácie. Existujú však aj také elementy skeptického riešenia, v ktorých sa priamo prejavujú dôsledky prijatia skeptického záveru. Za podstatné považujem najmä to, že Kripke preberá koncept faktu, s ktorým pracuje skeptická argumentácia a ktorý figuruje v skeptickom závere. Podľa mojej interpretácie je následkom prijatia tohto nesprávneho konceptu faktu Kripkeho úsudok, že Wittgenstein musí odmietnuť pojetie významu, ktoré je založené na pravdivostných podmienkach.

McDowell v rámci svojej kritiky Kripkeho pozície podľa môjho názoru presvedčivo ukazuje, že tento krok spochybňuje zmysluplnosť intuitívneho pojmu objektivity. Ja som následne podal vlastnú interpretáciu dôvodov, ktoré Kripka viedli k dezinterpretácii Wittgensteinovho stanoviska. Snažil som sa ukázať, že jeho interpretačné chyby majú pôvod v hlbšom nepochopení Wittgensteinových myšlienok. Kripke nastoľuje ako problém samotnú možnosť formulovať a vyložiť Wittgensteinove myšlienky v súlade s jeho presvedčeniami o jazyku. Pokúsil som sa načrtnúť možné riešenie tohto problému poukazom na štýl výkladu, aký volí Rhees. Napokon som predstavil konkrétne vysvetlenie skutočnosti, že je Wittgenstein schopný odmietnuť pozíciu krajného realizmu aj bez toho, aby formuloval alternatívnu obecnú tézu o vzťahu faktu k významu slova. To spočíva v poukazaní na skutočnosť, že krajní realizmus pracuje so slovom „fakt“ v rozpore s akýmkoľvek rámcom, v ktorom by toto slovo malo zmysel. Z tohto dôvodu je aj skeptický záver nezmyselným tvrdením, nie nepravdivým.

7. ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- Glombíček, Petr. *Diskuse o soukromém jazyce*. In: Glombíček, Petr (eds.). *Soukromý jazyk, pravidla a Wittgenstein*. Filosofía, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR: Praha, 2006, s. 9 – 34.
- Kripke, Saul A. *Wittgenstein on Rules and Private Language*. Harvard University Press: Cambridge, Massachusetts, 1982.
- McDowell, John. *Wittgenstein o řízení se pravidlem*. In: Glombíček, Petr (eds.). *Soukromý jazyk, pravidla a Wittgenstein*. Filosofía, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR: Praha, 2006, s. 75 – 137.
- Rhees, Rush. *Je možný soukromý jazyk?*. In: Glombíček, Petr (eds.). *Soukromý jazyk, pravidla a Wittgenstein*. Filosofía, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR: Praha, 2006, s. 53 – 73.
- Winch, Peter. *Idea sociální vědy*. Centrum pro studium demokracie a kultury: Brno, 2004.
- Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. Filosofický ústav AV ČR: Praha, 1993.
- Wittgenstein, Ludwig. *Philosophical Investigations*. West Sussex: Wiley-Blackwell, 2009.
- Wittgenstein, Ludwig. *Remarks on the Foundations of Mathematics*. Eds. G. E. M. Anscombe, Blackwell: Oxford, 1978.
- Wright, Crispin. *Wittgenstein on Foundations of Mathematics*. Duckworth: London, 1980.